

Miskolci Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Büntető Eljárásjogi Tanszék

***Az igazságszolgáltatás gyermekközpontúságának büntető eljárásjogi vetülete,
avagy gyermek tanúk a büntetőeljárásban***

„A gyerekek sok mindent tudnak, néha a legfurcsább dolgokkal is tisztában vannak.

A gyerekeknek nagyon jó érzékük van.

Sokat látnak, sokat megértenek, ha ritkán is beszélnek róla.

Sokat tudnak, amit a felnőttek nem vesznek észre.”

(Agatha Christie)

Készítette: Nagy Alexandra J 501
F68TSW

Konzulens: Dr. Róth Erika
egyetemi docens

Miskolc, 2014

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
II. Gyermek, fiatalkorú vagy kiskorú?	5
III. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás története, fogalma	7
IV. Gyermekkorú tanúk, - avagy a probléma ismertetése	11
V. Meghallgatni vagy meg nem hallgatni, avagy jó tanú-e a gyermek?	13
VI. A meghallgatás.....	20
VII. A gyermekmeghallgató szobák működése	33
VIII. Gyermekmeghallgató szobában jártam	35
IX. A pozitív tapasztalat.....	39
X. Nemzetközi jó gyakorlatok	40
XI. De lege ferenda javaslatok és összegzés	42
XII. Irodalomjegyzék	45

I. Bevezetés

Dolgozatom témája a „gyermekközpontú igazságszolgáltatás” büntető eljárásjogi vetületének, pontosabban (az ennek részét képező) a gyermek tanúk büntető eljárásjogi helyzetének és a védelmüket szolgáló intézményeknek a bemutatása. A probléma aktualitását mutatja, hogy manapság egyre többen hallunk arról, hogy a gyermekeket, fiatalkorúakat kiemelt védelemben kell részesíteni az élet minden területén, így többek között az igazságszolgáltatás, a büntető eljárásjog szférájában is. Ezt támasztja alá az is, hogy Magyarország Kormánya 2012-ben meghirdette a „Gyermekek Központú Igazságszolgáltatás Évét”, valamint az, hogy számos nemzetközi egyezmény és hazai jogszabály született és folyamatosan születik a témában.

De miért is kell kiemelt figyelmet fordítani e sérülékeny csoport védelmére?

Ennek oka az, hogy ha a gyermekek olyan igazságszolgáltatással kerülnek kapcsolatba, amely nem gyermekbarát, akkor jogaikat számos korlátozás vagy sérelem érheti.¹ A gyermek az igazságszolgáltatásban is gyermek marad, vagyis különleges védelemre van szüksége, egyrészt azért, hogy elkerüljük a bűncselekményt elkövető gyermek-, illetve fiatalkorú bűnismétlését, másrészt pedig azért, hogy csökkentsük az áldozatként, vagy bűncselekmény tanújaként átélt trauma súlyát.

A gyermekek sokféleképpen kerülhetnek kapcsolatba a büntető-igazságszolgáltatással,² így egyrészt terheltként, másrészt sértettként, harmadrészt tanúként, és végül, de nem utolsósorban az ügyben érdekelt egyéb személyként.

Bár a rendőrség és a bíróság nem lehet elfogult egy-egy terhelttel, sértettel vagy tanúval, a gyermekközpontú (child-focus) igazságszolgáltatás modellje szerint azonban fontos, hogy a gyermekek megkülönböztetett figyelemben részesüljenek az igazságszolgáltatás rendszerében.

A gyermekek egészséges fejlődése ugyanis olyan prioritást jelent, ami akár az eljárás többi résztvevője eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja.³

Kérdéses azonban, hogy mennyire képes igazodni a büntetőeljárás és az igazságszolgáltatás intézményrendszere a gyermekek és fiatalkorúak speciális helyzetéhez, szükségleteihez,

¹A Bizottság közleménye - Az EU gyermekjogi stratégiája felé
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52006DC0367> (2014.09.20.)

²U.o.

³A Gyermek-központú Igazságszolgáltatás Bírósági Konceptiója 2. o.
http://www.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermekkozponttu_birosagrol.pdf (2014. 09. 15.)

nyelvezetéhez? Milyen speciális büntető eljárásjogi szabályok vonatkoznak rájuk? Milyen környezetben és hogyan kerülnek meghallgatásra, mi várja őket a rendőrségen és a bíróságon?

Dolgozatomban - tekintettel arra, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás program fő célszemélye az eljárásban sértettként, illetve tanúként szereplő gyermek - a sértett, illetve a tanú kategóriákra koncentrálni törekszem a kérdések megválaszolására.

Az egyes kérdések vizsgálata során - az érintettek személyiségi jogait tiszteletben tartva, teljesen anonim módon, esetenként fiktív neveket használva - megtörtént esetekre hivatkozva támasztom alá a leírtakat. A megtörtént esetekről bűncselekmény áldozatává, illetve tanújává vált gyermekeket meghallgató büntetőbírákkal való személyes elbeszélgetés útján értesültem, akik tájékoztattak a gyermekek meghallgatásának nehézségéről, sajátosságairól. Ezúton szeretnék Nekik köszönetet mondani azért, hogy megosztották velem tapasztalataikat és lehetőséget biztosítottak arra, hogy a témáról mélyebb, a jogalkalmazói gyakorlattal kapcsolatos ismereteket szerezhessenek.

II. Gyermek, fiatalkorú vagy kiskorú?

Különböző dokumentumok különbözőképpen definiálják a gyermekkort vagy éppen nem is tartalmazzak fogalmi meghatározást. Jelen fejezetben a téma szempontjából jelentős dokumentumokat vizsgálom.

1. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat, a *Pekingi Szabályok* a fiatalkorú fogalmát használja, de külön nem definiálja azt, tekintettel arra, hogy az életkorral kapcsolatos szabályozás területén rendkívül jelentős eltérések vannak a tagállamok között.⁴

2. Az 1989. évi ENSZ Gyermekjogi Egyezmény és a *Gyermek jogairól* szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 1. cikkének definíciója szerint „Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizenharmadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a rá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

3. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása szerint „Gyermek minden 18 év alatti személy”.⁵

4. Az Európai Unió Alapjogi Chartája a gyermek fogalmát használja, nem definiálva azt.⁶

5. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 15. §-a értelmében büntethetőséget kizáró okként szerepel a gyermekkor. A gyermekkor fogalmát a Btk. a 16. §-ban a következőképpen határozza meg:

„Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizenharmadik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, a testi sértés, a rablás és a kifosztás elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”

⁴Lévay Miklós: A Pekingi Szabályok (Gyermek- és ifjúságvédelem: szöveggyűjtemény) http://www.nyf.hu/fakultas/szocped/segedanyagok/gyv_szoveggyujt.DOC valamint http://unicef.hu/c/document_library/get_file?p_l_id=164408&noSuchEntryRedirect=viewFullContentURLString&fileEntryId=164592 (2014.09.30.)

⁵Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása I. rész 17. o. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf (2014.09.15.) - a továbbiakban: ET Iránymutatás

⁶Az Európai Unió Alapjogi Chartája <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF> 24. cikk (2014.09.20.)

Büntetőjogi szempontból tehát – főszabályként - gyermekkorú az, aki a cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be.

A 105. § (1) bekezdése szerint pedig fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. Véleményem szerint e § és a Btk. 16. §-a között ellentmondás van, tekintettel arra, hogy a jogalkotó a 16. §-ban azt rögzíti, hogy „nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor (a szűk körben meghatározott kivételtől eltekintve) a tizennegyedik életévét nem töltötte be”, majd a 105. §-ban a fiatalkor alsó határának már a tizenkettedik életévet fogadja el. A fiatalkorú pedig a Btk. szabályai alapján büntethető.

6. *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: Be.) nem tartalmaz a Btk.-ban megfogalmazottól eltérő definíciót, azaz a Be. szerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadik életévét még nem.⁷

A Btk. és a Be. szerinti fogalmak arra az esetre irányadóak, ha a gyermek-, illetőleg a fiatalkorú valamely bűncselekmény elkövetőjeként jelenik meg. Egy gyermek viszont életkorától függetlenül eshet bűncselekmény áldozatául, illetve ugyancsak életkortól függetlenül élhet át tanúként bűncselekményeket. Kérdéses, hogy a Btk., illetve a Be. szempontjából ki minősül gyermeknek, ha ő nem mint elkövető, hanem mint sértett, vagy tanú jelenik meg. A Be. konkrét rendelkezése szerint „a tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható.”⁸ Tehát értelemszerűen a tizennegyedik életév tekinthető a védendő gyermekkor felső határának, ha a gyermek mint tanú vagy sértett jelenik meg a büntetőeljárásban.

7. *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény* II. könyv II. rész IV. cím 2:10. § (1) bekezdése szerint (tehát polgári jogi szempontból) „Kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.” Azonban a tizennegyedik életévnek is jelentősége van a polgári jog szabályai szerint is.⁹

⁷Be. 446. §

⁸Be. 86. § (1) bek.

⁹Lásd: Ptk. 2:10. §, 2:11. §, 2:12. §, 2:13. §, 2:14. §

III. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás története, fogalma

A XX. század második felétől egyre több nemzetközi dokumentum és egyezmény jelent meg, amely biztosítani kívánta a gyermekek jogait. A jelenlegi jogi szabályozás kialakulásában és a gyakorlatban a XXI. század első évtizede hozott jelentős előrelépést.

1. Az ENSZ és az Európa Tanács:

1958. november 20-án az ENSZ Közgyűlés Nyilatkozatot fogadott el a gyermek jogairól, majd 1989. november 20-án elfogadásra került a *Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény*, melyet hazánk az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.

A részes államok vállalták, hogy különleges törvényekkel és eljárásokkal elősegítik az egyezményben rögzített jogok érvényesülését.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának - a tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról szóló - 1997. szeptember 10-ei ajánlása számos intézkedést ír elő a tagállamok számára a „sebezhető tanúk”- köztük a gyermekkorú tanúk - védelme érdekében. Ezek közé tartozik többek között az, hogy a „sebezhető tanúk” meghallgatását erre alkalmas, képzett személynek kell végeznie, a „sebezhető tanúk” érintettségével zajló büntetőeljárást a lehető leghamarabb le kell folytatni, továbbá, hogy el kell kerülni az elkövető és a tanú konfrontációját.¹⁰

*2005-ben megszületett a bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak védelméről szóló ENSZ iránymutatás.*¹¹ A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló ENSZ-iránymutatás szerint „Alkalmazzanak a gyermek iránt érzékeny eljárásokat, ideértve a következőket: a gyermekek számára tervezett meghallgató szobák; a gyermekkorú tanúkra figyelemmel átalakított bírósági környezet; szünetek a gyermek vallomástétele folyamán; a gyermek életkorának és érettségének megfelelő időpontra ütemezett meghallgatás; megfelelő értesítési rendszer, amelynek révén biztosítható, hogy a gyermek csak akkor menjen a bíróságra, amikor valóban szükséges; illetve egyéb megfelelő intézkedések, amelyek elősegítik a

¹⁰Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (97) 13 Of the Committee of Ministers to member states concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_97_13e.pdf (2014.10.3.)

¹¹Gyurkó Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. Kriminológiai tanulmányok, 49. kötet (szerk.: Vókó György) OKRI, Bp. 2012. 109.o.

gyermek vallomástételét.”¹² Ez az iránymutatás egyébként nemcsak a büntetőeljárással kapcsolatban, hanem az igazságszolgáltatás egészét érintően foglalkozik a vallomástétellel. Az iránymutatás¹³ előírja, hogy a gyermekek meghallgatását lehetőleg képzett szakembernek kell végeznie. Ugyanebben az összefüggésben az iránymutatás ajánlja, hogy amennyiben egynél több meghallgatásra van szükség, azokat lehetőleg ugyanaz a személy végezze, a meghallgatások számát pedig a lehető legkevesebbre kell csökkenteni.

Különleges intézkedésekre van szükség annak érdekében, hogy a vallomásokat – különösen a gyermekkorú áldozatok – a legmegnyugtatóbb körülmények között tehessék meg. A tagállamok eljárási jogszabályai e területen jelentősen eltérnek, azonban valamennyi tagállamnak a gyermek legfőbb érdekének kell elsőbbséget adnia a vallomásra vonatkozó jogszabályok alkalmazása során.

2010. november 17-én jelent meg az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. Az iránymutatás úgy definiálja a gyermekbarát igazságszolgáltatás modelljét, hogy az egy „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”¹⁴

Az iránymutatás szerint¹⁵ az eljárások során a gyermek életkorának és értelmi fejlettségének megfelelő nyelvezetet kell használni. Amikor a gyermekek meghallgatására kerül sor, a bírónak, illetve más szakembernek tisztelettel és érzékenységgel kell kapcsolatba lépnie a gyermekkel. A gyermek számára lehetővé kell tenni, hogy szülei vagy adott esetben egy általa választott személy elkísérjék, kivéve, ha az érintett személy vonatkozásában ezzel ellentétes tartalmú indokolt határozat születik. Az olyan meghallgatási módszereket, mint a video- és hangfelvétel vagy a tárgyalás előtti zárt meghallgatás, elfogadható vallomásként kell

¹²ET Iránymutatás II. rész 87. o.

¹³Az összefoglaló „A bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló ENSZ-iránymutatás” 64-70.pontok alapján készült.

¹⁴ET Iránymutatás I. rész 17. o.

¹⁵U.o. 28-31.o. vonatkozó pontjai alapján készült összefoglaló.

felhasználni. A gyermekek meghallgatását és nyilatkoztatását speciálisan kialakított, gyermekbarát létesítményben és környezetben képzett szakembereknek kell elvégezniük.

Ha egynél több meghallgatásra van szükség, azokat lehetőleg ugyanaz a személy végezze, hogy a gyermek legfőbb érdeke tekintetében biztosított legyen a megközelítés koherenciája.

A meghallgatások számát a lehető legkevesebbre kell csökkenteni, és azok hosszát a gyermek életkorához és koncentrációs képességéhez kell igazítani. A jogállamiság tiszteletben tartása mellett valamennyi, gyermeket érintő eljárásban a sürgősség elvét kell alkalmazni, hogy az védje a gyermek legfőbb érdekét, és az ügy a lehető leggyorsabban megoldódjon. Amennyire csak lehet, a gyermekkori áldozat vagy tanú közvetlen kapcsolatát, szembesítését a feltételezett elkövetővel el kell kerülni.

Mindezeket figyelembe véve az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2012. február 15-én elfogadta a *Gyermejk jogi Stratégiát* (2012-2015), melynek célja, többek között az, hogy gyakorlati javaslatokat adjon a gyermekbarát rendszerek kiépítésére.

2. Az Európai Unió:

A Lisszaboni Szerződés életbe lépése óta a gyermeki jogok védelme és érvényesülése egyre nagyobb hangsúlyt kap az Európai Unióban is. Az Alapjogi Charta 24. cikke is elismeri, hogy a gyerekeket önállóan és függetlenül megilletik jogok, és kiemeli, hogy a gyermekeket érintő ügyekben és eljárásokban a „gyerekek mindenekfelett álló érdekét” kell elsődlegesen szem előtt tartani. 2006-ban a Bizottság „Az EU gyermejk jogi stratégiája felé” címmel közleményt tett közzé. Ez a dokumentum az unió külső politikájában is fókuszba állította a gyermeki jogok érvényesülésének elősegítését. Az EU gyermejk jogi ütemterve az unió valódi hozzáadott értékének tekinti a gyermekbarát igazságszolgáltatás ügyét. Az ütemterv megfogalmazása szerint: „az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegének erősítése az egyik legfontosabb intézkedés az EU gyermejk jogi ütemtervének keretén belül”.¹⁶

Az Európai Parlament és a Tanács a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról címet viselő 2012/29/ EU irányelve már konkrétabb rendelkezéseket tartalmaz, és rögzíti, hogy a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a bűnügyi nyomozás során a gyermek áldozat valamennyi kihallgatásáról audiovizuális felvétel készülhessen, és e rögzített kihallgatások bizonyítékként felhasználhatók legyenek a büntetőeljárás során. Felhívja a tagállamokat arra, hogy nevezzenek ki speciális képviselőt a

¹⁶Gyurkó: i.m. 108. o.

gyermek áldozat számára amennyiben a nemzeti jognak megfelelően a szülői felügyeleti jogot gyakorló személyeket – érdekellentét miatt – kizárták a gyermek áldozat képviseletéből. Az irányelv hangsúlyozza, hogy nagyon fontos, hogy az áldozatokkal várhatóan kapcsolatba kerülő tisztviselők, különösen a büntetőeljárásokban részt vevő bírák a gyermek áldozatokkal való kapcsolatuknak megfelelő szintű általános - és szakképzést kapjanak.¹⁷

3. Magyarország:

Hazai törvényeink is kiemelt védelmet kívánnak biztosítani a gyermek- és fiatalkorú személyeknek a büntető igazságszolgáltatásban is. Ezt támasztja alá többek között az is, hogy mind a büntető anyagi jogi, mind a büntető eljárásjogi kódexünk sajátos kategóriaként kezeli a gyermek és fiatalkorúakat, speciális elbánást biztosítva számukra.

Magyarország kormánya 2012-ben meghirdette a „Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Évét.” Ezt a szimbolikus lépést már konkrét rendelkezéseket tartalmazó jogi norma követte, mégpedig a 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról. A rendelet értelmében 14 éven aluli gyermek meghallgatására kötelezően csak speciálisan kialakított szobákban kerülhet sor. Szabó Máté, az alapvető jogok biztosa egy 2013-ban megtartott konferencián örömtelinek nevezte a meghallgatósobák létrehozását, azonban hangsúlyozta azt is, hogy „ennél jóval több intézkedésre lenne szükség, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás az egész jogi, eljárási, szervezeti intézményrendszert áthathassa.”¹⁸

¹⁷Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/ EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról 24. és 25. cikk
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (2014.10.01.)

¹⁸Gyermekbarát Igazságszolgáltatás. Infojegyzet, 2014/4. 2014. április 18. 2. o.
http://www.parlament.hu/documents/10181/73472/Infojegyzet_2014_4_gyermekbarat_igazsagszolgalatas.pdf/5e9b28d2-df43-492e-bd53-fd8536c4862c (2014.09.15.) Továbbiakban: Infojegyzet

IV. Gyermekkorú tanúk, - avagy a probléma ismertetése

Egy megtörtént jogeset szerint egy férfi nemi bűncselekményt követett el 5-12 éves kislányok sérelmére. A férfi ellen az ügyészség vádat emelt. A vádlott beismerte ugyan a nemi cselekmények megtörténtét, azonban tagadta, hogy a gyermekekkel szemben erőszakot alkalmazott volna. A bíróság a történetek tisztázása érdekében tanúként idézte meg az egyik kislányt. A kislány szülei azonban megtagadták, hogy gyermeküket a bíróság elé vigyék. A kislányt ugyanis az évekkel korábban történt esemény nagyon megviselte, azóta alvászavarokban szenved, és igen félénkké vált, éppen ezért tartani kell attól, hogy a bíróság előtti vallomás újra felkavarná. A bíróság számára azonban fontos volt, hogy tisztázza azt, hogy alkalmaztak-e erőszakot a kislánnyal szemben vagy sem. Nem mindegy ugyanis, hogy erőszakos nemi deliktumról volt-e szó vagy „csak” szexuális visszaélésről. Erre alkalmas bizonyítási eszközként kizárólag a kislány kihallgatása kerülhetett szóba. A kislány szülei számára azonban az volt a fontos, hogy gyermeküket megóvják az ismételt traumatikus élményektől, ezért nem vitték el a meghallgatásra. A bíróság ragaszkodott a gyermek kihallgatásához, ismételten megidézte őt, és megjelenésének megtagadásának esetére elővezetését helyezte kilátásba.¹⁹

Számos hasonló eset történik, amikor a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekményeknek a gyermekeken kívül nincsenek más közvetlen tanúi.

Ahogy a fenti jogesetből is kitűnik a büntető eljárásjog számára az egyik legfontosabb és talán legnehezebben megoldható feladat, hogy az igazság keresése és a tanúk védelme közötti feszültséget miként oldják fel akkor, ha gyermektanúkról van szó.

A probléma megoldása szükséges, tekintettel arra, hogy a Legfőbb Ügyészség adatai szerint²⁰ évente 13 ezer gyermek válik bűncselekmény áldozatává, becslések szerint pedig legalább ennyi esetről soha nem szereznek tudomást a hatóságok. Azokról, akik egy bűncselekmény szem-, vagy fültanújaként jelennek meg a bíróság előtt nincsenek hivatalos adatok, de számuk bizonyosan jelentős.

A kiskorúak tehát gyakran válnak áldozataivá a különféle bűncselekményeknek, illetve tapasztalják meg azt tanúként. Az átélt cselekmények negatívan befolyásolják a gyermek vagy a serdülő személyiségfejlődését és jelentősen rontják életminőségét.²¹ A bűncselekmény áldozatává vált, vagy egy súlyos bűncselekményt tanúként átélt gyermek sokszor egész

¹⁹Meier, Brendd - Dieter: A gyermektanúk jogállása a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992. (39. évf.) 2. sz. 104. o.

²⁰Nyári gyakorlatom során az egyik ügyész úr beszélt nekem a statisztikákról.

²¹Sárik Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés napjainkban. Belügyi Szemle, 2001. (49. évf.) 2. sz. 56. o.

életében magában hordozza a cselekmény okozta traumát, akár egész hátralévő életére szóló károsodást, lelki sérülést is szenvedhet. Éppen ezért szükséges, hogy a büntetőeljárás a lehető legkisebb megterhelést jelentse számukra.

V. Meghallgatni vagy meg nem hallgatni, avagy jó tanú-e a gyermek?

1. A tanúvallomás mint bizonyítási eszköz

A Be. rögzíti, hogy milyen bizonyítási eszközök használhatók fel az eljárás során. Ezek a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. „A tanúvallomás valamely személy tudomáskijelentése a társadalomra veszélyes és ennél fogva büntetőjogi megítélés alá eső releváns, konkrét múltbeli tényről, a térben és időben csak egyszer megvalósuló, körülhatárolható, érzékelhető történésről, vagyis az objektív valóságról. A releváns tényről valamilyen okból tudomást szerzett és a büntetőeljárásban tudomását közlő személy, a tanú.”²²

A gyakorlat azt mutatja, hogy a bizonyítékok nagy része a tanúvallomásokból származik és csekély az olyan büntetőügy, amelyben ne alkalmazzák a bizonyítás e formáját.²³

Ezt az USA-ban és Angliában végzett vizsgálatok is alátámasztották. Ezek során rendőröket kérdeztek meg arról, hogy mi a legfontosabb a bűnügyi nyomozásban. A válasz szinte minden esetben a tanúvallomás volt.²⁴

A Be. nem tesz különbséget a kihallgatható tanúk között, ugyanis tanúként bárki kihallgatható, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. A törvény tehát lehetőséget ad a 14. életévét be nem töltött gyermekek kihallgatására is, vagyis a Be. nem tekinti a gyermekkort a vallomástétel akadályának, a gyermekkorú személyek kihallgatásának lehetőségét azonban kivételként kezeli és feltételhez köti.

2. A gyermek mint tanú - érvek, ellenérvek

A gyermekkorú tanú kihallgatását az 1973. évi I. törvény (régi Be.) csupán ahhoz a feltételhez kötötte, hogy vallomása olyan bizonyítékot tartalmaz, amely előreláthatóan másként nem pótolható, garanciális elemként pedig lehetőséget adott arra, hogy a gyermek kihallgatásánál gondozója és pedagógus nevelője jelen lehessen.²⁵

A hatályos Be. 86. § (1) bekezdése szerint a tizennegyedik életévét meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. A törvény tehát csak kivételes, végső esetekben engedi meg a gyermekkorú meghallgatását, például akkor, ha ő a bűncselekmény sértettje és más tanú nem volt az

²²Nagy Lajos: A gyermek és a fiatal kor jelentősége a tanúvallomások mérlegelésénél. Jogtudományi Közlöny, 1961. (16. évf.) 6. sz. 331. o.

²³Varga Ágnes: A tanúvallomás szerepe a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, 2010. (58. évf.) 3. sz. 84. o.

²⁴Kulcsár Gabriella - Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007. (55. évf.) 5. sz. 82. o.

²⁵1973. évi I. törvény 63. § (3), (4) bek. www.1000ev.hu (2014.09.16.)

elkövetésnél, vagy ha ő az egyedüli szemtanú. Gyakran sajnos a gyermekkorú tanúk vallomása az egyetlen közvetlen bizonyíték a terhelt bűnösségének bizonyítására. Vallomásuk bizonyítékként értékelhetőségének hiányában a közvetett bizonyítékok nem alkotnak olyan zárt láncolatot, amely a bűnösség megállapításához elegendő.²⁶ Tehát bizonyos esetekben a gyermek vallomása rendkívül jelentős.

Sokáig tartotta magát az a felfogás, hogy a gyermekek „hasznavehetetlenek a bírói tárgyalás számára.” Határozottan kimondta ezt kutatásai kapcsán Schneickert,²⁷ aki a gyermekeket képtelenek tartotta tanúvallomásokra és a gyermek emlékezetének megbízhatatlansága derült ki azokból a kísérleti kutatásokból is, amelyeket a gyermekvallomásokra vonatkozóan W. Stern, H. Michel, Otto Lipmann, és Emma Wendriner valamint Binet és B. Frankel végeztek.²⁸ A bűnügyi lélektan tudományának megalapítója, Hans Gross sokáig egyedül volt azzal a véleménnyel, hogy éppen a gyermekek a legjobb tanúk, ha őket tapasztalt ember megfelelően hallgatja ki.²⁹ Moravcsik Emil magyar ideggyógyász pedig kísérleteiben kimutatta, hogy sok gyermek igen pontos megfigyelő és visszaadó képességről tett bizonyosságot, de egyúttal „erős volt a szuggesztiós befolyásolhatóságuk, és a valóságot könnyen meghamisította élénk fantáziájuk.”³⁰

Kérdésként vetődhet fel, hogy mi az a legalacsonyabb életkor, amelytől kihallgatható a gyermekkorú tanú, van-e egy bizonyos objektív életkori határ e tekintetben. A bírói gyakorlat a kérdés megítélésében nem egységes. A témába vágó, a 14. életévét be nem töltött személy tanúkénti kihallgatásának törvényi lehetőségéről szóló Bkv. 68. sem határozza meg, hogy melyik az a legalacsonyabb életkor, amelytől a gyermekkorú tanú már kihallgatható.

A tudományos irodalomban megjelent álláspont szerint már kétéves gyerekek is képesek visszaemlékezni megtörtént eseményekre viszonylag hosszabb időn keresztül, főként, ha volt valamiféle előzetes tudásuk is a történetekre vonatkozóan. Ekkorra fejlődik ki ugyanis

²⁶Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, 2008. (56. évf.) 7-8. sz. 107. o.

²⁷Dr. Hans Schneickert: Die Zeugenvernehmung im Lichte der Strafprozessreform. Stern: Beiträge zur Psychologie der Aussage 4. füzet (21.1) Idézi: Kármán Elemér: A gyermek tanúvallomásának lélektana. Jogtudományi Közlöny, 1913. (47. évf.) 32. sz. 278. o.

²⁸Kármán: i.m. 278. o.

²⁹Dr. Hans Gross: Handbuch für Untersuchungsrichter I.k. 97. o. Idézi: Kármán: i.m. 277. o.

³⁰Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2011. (59. évf.) 3. sz. 93-94. o. és Balogh Jenő - Moravcsik Ernő: A tanúvallomások pszichológiájának tárgyalása. Jogtudományi Közlöny, 1908. aug. 14. 253-257. o.

megfelelőképpen az úgynevezett autobiografikus emlékezet, amely lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy saját életükkel kapcsolatos egész történeteket megőrizzenek.³¹

Hároméves kor után a gyerekeknek már megvan az a képességük, hogy hozzávetőlegesen pontos és teljes tanúvallomásokat tegyenek, ha nem próbálják befolyásolni őket félrevezető információkkal és megfelelő módon kérdezik őket.³² Ebből azonban nem következik az, hogy két-hároméves gyermekek kihallgatása elfogadható lenne.

Egy vonatkozó jogeset szerint a vádlott ellen kétféle, a felügyelete alatt álló, 12. életévét be nem töltött személy sérelmére, folytatólagosan elkövetett szemérem elleni erőszak büntette miatt indult büntetőeljárás. A bűncselekmény elkövetésének időpontjában 4-5 éves, illetőleg a másodfokú eljárás időpontjában is csak 6-7 éves gyermekek kihallgatása az ítéletállás szerint már önmagában az életkoruk miatt sem volt célszerű.³³

A 6 és 10 év közötti gyermek éles megfigyelő képességgel rendelkezik a részjelenségeket illetően és megfigyeléseit pontosan megtartja emlékezetében. A 10 és 14 év közötti gyermek már a valóság megragadására és a jelenségek összefüggéseinek kifejezésére törekszik, ezen kívül ösztönösen ellenáll a befolyásolásnak. Értelmes és jó kifejező készséggel rendelkező ilyen korú gyermek általában ideális tanú lehet.³⁴

Véleményem szerint sem lehet meghatározni egy objektív életkori határt, ami alatt a gyermekek nem hallgathatóak meg, illetve ami felett a gyermekek tanúvallomást tehetnek, tekintettel arra, hogy a gyermek lehet fejlettebb-fejletlenebb az életkoránál. Mindenesetre állásfoglalásom szerint a kihallgatásuk feltétele minden esetben az, hogy megértsék a hozzájuk intézett kérdéseket és rendelkezzenek olyan megfelelő szókinccsel, amellyel ki tudják magukat fejezni. Azonban, ha ez nincs meg, úgy célszerűtlen és értelmetlen a kihallgatásuk, hiszen azzal akkor csak felesleges megpróbáltatásoknak tesszük ki a gyermeket, ami egyértelműen elkerülendő a sérülékeny csoport esetén.

Különösen súlyos trauma esetén is értelmetlen lehet a kihallgatás. Az ilyen élmények hatására ugyanis felléphet az ún. „black out szindróma”, amelynek következtében a gyerekek képtelenek lesznek még az olyan egyszerű kérdések megválaszolására is, hogy mikor születtek és hány évesek.³⁵

³¹Betty N. Gordon - Lynne Baker – Ward - Peter A. Ornstein: Children's Testimony: A Review of Research on Memory for Past Experiences: Clinical Child and Family Psychology Review, vol. 4. no. 2., 2001, p 159. Idézi: Kulcsár - Pásztor: i.m. 85.o.

³²Ibolya Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban. 31. o. /<http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf/> (2014.09.15.)

³³BH 2006.242.

³⁴Bányai - Dredán Dóra: Gyermekek korú áldozat meghallgatásának pszichológiai szempontjai. http://www.bironokegyesulete.hu/tanulmanyok/B__Dredan_Dxx_Gyermek%E1ldozatok_kihallgat%E1sa.doc 1-6.o. (2014. 09.23)

³⁵Kulcsár - Pásztor: i.m. 92. o.

A dolgozatom elején rögzítettem, hogy helyenként gyakorlati tapasztalatokról is írok, amelyekről gyermekeket meghallgató büntetőbírókkal (továbbiakban: a bíró) folytatott beszélgetés alapján értesültem. A bíró elmondta, hogy 6 éves kor alatt jellemzően nem hallgatnak ki gyerekeket, de már volt rá példa, hogy egy 5 éves kisfiúval kellett elbeszélgetnie a „szomszéd bácsi” bűncselekményéről. A kisfiú pedig nagyon ügyesen válaszolt a kérdésekre, nem volt zavart, pedig ő volt a súlyos bűncselekmény egyik elszenvedője. Vallomása pedig nagymértékben hozzájárult az ügy eredményes befejezéséhez, az elkövető felelősségre vonásához.

Ellenben már volt olyan 13 éves gyermek-tanú is, akiről néhány percnyi beszélgetés után kiderült, hogy a meghallgatása teljesen értelmetlen, mert nem kommunikál, nem érdekli, hogy mi van körülötte. Ennek oka pedig nem az volt, hogy a bűncselekmény olyan traumát okozott volna számára, hogy nem tud róla beszélni, egyszerűen értelmi képességei nem egy 13 éves gyermek értelmi képességeinek feleltek meg.

A bíró találkozott már olyan kislánnyal is, aki csak úgy volt hajlandó megszólalni, hogy az asztal alatt üldögélt a meghallgatójával, néhány mondat után viszont teljesen zavart lett és sírva fakadt. Pár percnyi szünet után - ami alatt a kislány cukorkát evett és kellemesen elbeszélgetett a körülötte lévő felnőttekkel -, ismételten vissza akart térni a bíró a tárgyra. Ekkor a kislány megint „bezárkózott” és csak sírt, azt hajtogatta, hogy „nem tudom...”, „ezt sem tudom”. Így nem volt értelme erőltetni a gyermek meghallgatását. Itt feltehetőleg a „black out szindróma” lépett fel.

Az emlékfelidézés serkentésére kisgyermekek körében gyakran alkalmazott módszer a rajzoltatás. Az információk általában erőteljesebbek és biztosabban előhívhatók, ha a gyermeknél egyszerre alkalmazzák a rajzoltatást és a szóbeli felidézést.

Kutatások alapján bizonyított, hogy egy adott eseményről rajzot is készítő 5-6 éves gyermekek több, a történeteknek megfelelő, pontos részletről számoltak be, mint azok akik, csak szóban mesélték el a látottakat. A rajzolás ugyanis más elraktározott sajátosságait is aktiválta ugyanannak az emléknek, másrészt eltávolította a gyereket a „jó történet” forgatókönyvének megszokott fordulataitól, valamint a gyermekek jobban feloldódtak a rajzolás interjúhelyzetében és ez hozzásegítette őket a jobb emlékezeti teljesítményhez.³⁶

³⁶Halász Erna: Gyermek tanúk: A rajzolás szerepe az emlékezésben. Pszichológia, 2009. (29. évf.) 3. sz. 259. o.

A gyermekek és fiatalok tanúk vallomásának mérlegelésével kapcsolatban mindenesetre megállapítható, hogy a gyermek-vallomások esetében fokozott mértékben szükséges azoknak a körülményeknek a tisztázása, amelyek a vallomást megerősítik vagy annak valóságát kétségessé teszik. A gyermekek ugyanis egyrészt képzeleteiknek, fantáziáiknak, másrészt érzelmeiknek, továbbá más személyeknek a fokozott befolyása alatt állhatnak.³⁷ Emellett a gyerekek 3 éves kortól már képesek valódi hazugságok kitalálására is, 5-8 évesen pedig már a nem jó indulatú hazugság is megjelenik.³⁸ 4 éves korig a gyerek fejében a valóságban megtörtént események összefolynak a csupán képzelet szintjén létezőkkel. 4-6 éves kor között még mindig kevésbé tudják megkülönböztetni a fantáziát a valóságtól, de a megfigyelési képességük fejlődése mégis lehetővé teszi, hogy viszonylag pontos beszámolót adjanak olyan eseményekről, amelyek mély benyomást tettek rájuk. Az iskoláskorú gyerekek fiatalabb társaiktól eltérően már határozottabban el tudják különíteni a képzeletet a valóságtól.³⁹ A gyerekeknek sok esetben nehézséget jelent annak elkülönítése is, hogy egy eseményt a valóságban is átéltek, vagy csak sokat hallottak róla. A valóságban át nem élt dolgokat többszöri megismételés után a gyermek úgy képes előadni, ami a gyakorlatban a bíróban az élményszerűség benyomását keltheti.⁴⁰ A gyermekek tehát összekeverhetik a valóban megtörtént eseményeket azokkal, amelyeket csak gondoltak, vagy amiről kérdezték őket.

A gyermekkorú tanúkról elfogadott a szakirodalomban, hogy befolyásolhatóságuk fokozott mértékű, félénkek és a kihallgatás is riasztóan hat rájuk.⁴¹ A gyermek tipikusan elhiszi azt, amit a felnőtől hall, különösen szülei, a hozzá közelállók befolyásolhatják. Fontos kiemelni, hogy erőteljes befolyásolás hatására bármelyik gyereket rá lehet venni arra, hogy ne az igazságnak megfelelő vallomást tegyen.⁴² A külső befolyás meglétére utalhat az, ha a gyermek nem a rá egyébként jellemző szókinccsel, tér- és idő viszonyítási pontokkal adja elő a történeteket. (Például a „házunknál, ebéd előtt” fogalmak helyett utca neveket, konkrét időpontokat használ.)⁴³

³⁷Nagy: i.m. 339. o.

³⁸Bányai - Dredán: i.m. 3-5. o.

³⁹Csehné Varga Gabriella: A tanú kihallgatásának taktikája a nyomozásban. Ügyészségi Értesítő, 1977. évi 4. szám 45. o.

⁴⁰Nagy: i.m. 340. o.

⁴¹Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968. 232. o.

⁴²Szentmiklóssy - Szabó Boglárka: Gondolatok a gyermekkorú tanú kihallgatásának befolyásolhatóságáról. http://www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/4_2011/gondolatok_a_gyermekkoru_tanu_kihallgatasanak_befolyasolhatosagarol/ (2014.09.23.)

⁴³Kulcsár - Pásztor: i.m. 94. o.

Fontos, hogy a gyermeket megfelelő szakértelemmel hallgassák ki, hiszen a nem megfelelő kérdezőtechnika ugyancsak befolyásolhatja a gyermeket. Így, ha a kérdező meg van győződve arról, hogy bűncselekmény történt és ismételtén ugyanazt a kérdést teszi fel a beszélgetés folyamán, vagy a kihallgató azt közli a gyerekkel, hogy a társai már megválaszták az adott kérdést. Ennek hallatán a kisgyerek valószínűleg igyekezni fog, hogy úgy változtasson a válaszáin, hogy azok illeszkedjenek a társak által elmondottakhoz. Egy konkrét esetben például két testvért hallgattak meg az édesapjuk bűncselekményéről. Amikor az utóbb vallomást tevő kisfiút megkérdezte a bírónő, hogy szeretne-e az elmondottak alapján vallomást tenni, a kisfiú visszakérdezett, hogy erre a testvére mit válaszolt.

Hans Joachim Schneider német kriminológus professzor szerint a gyermek kihallgatásával szerethető bizonyíték nagyon értékes, azt a vélekedést, mely szerint a befolyásolhatóság és a fokozott képzelőerő valamennyi gyermek általános jellemvonása, a pszichológiai kutatások nem, vagy csak alig támasztják alá.⁴⁴

Abban, hogy a gyermek mennyire jó tanú, mennyire tud pontos, értékelhető, a rendőrség és bíróság által felhasználható tanúvallomást tenni, számos egyéb tényező is közrehat. Így egyrészt nem mindegy, hogy a gyermek csupán megfigyelő tanúja vagy részese is volt az eseményeknek, de az sem, hogy a gyermek hányszor volt kitéve hasonló élményeknek. Minél többször ismétlődik egy tapasztalat, annál fokozottabb az emlék erőssége. Másrészt fontos tényező a gyermek előzetes tudása is. Ezt bizonyítja Goodman, Quas, Batterman-Faunce, Riddlersberger és Kuhn vizsgálata is,⁴⁵ amelynek eredményeként arra mutattak rá, hogy három-tízéves gyerekek pontosan be tudtak számolni egy súlyos orvosi beavatkozásról a koruktól függetlenül. Ez a kutatók szerint annak volt tulajdonítható, hogy előzetes tudásuk volt arról, hogy mi fog velük történni. Természetesen, ha egy gyermeknek nincsen előzetes tudása valamely eseményről, ez még nem jelenti azt, hogy az eseményre nem tud visszaemlékezni. Eisen és Goodman szerint egy gyermek mindenre emlékszik, ami az ő személyes élete szempontjából nagy jelentőségű.

Nem elhanyagolható közreható tényező az sem, hogy a gyermek mennyire akar megfelelni másoknak, a szülőknek vagy a kihallgatónak. A túlzott megfelelési kényszerérzés ugyanis nem helytálló kijelentést eredményezhet.⁴⁶

⁴⁴Gyermekbarát

büntetőeljárás

<http://gyermekjogikor.wordpress.com/category/uncategorized/> (2014.09.24.)

⁴⁵Goodman – Quas – Batterman – Faunce – Riddlersberger – Kuhn: Children's reactions to and memory for a stressful event *Applied Developmental Science* 1/1997. 58. o.

⁴⁶Orosházi Józsefné: Pszichológus szakértő a rendőrség munkájában. *Belügyi Szemle*, 2004. 6. szám 20-26. o. alapján

A fejezet lezárásaként a gyermekekről szerzett saját tapasztalatommal szeretném alátámasztani a fentebb leírtakat.

Vizsgálódásom alanya az unokahúgom, aki júliusban töltött be a 4. életévét. Szerencsére ő nem volt bűncselekmény áldozata vagy tanúja, mindenesetre a mindennapi megnyilvánulásai, az általa elmondottak alapján gyakorlati oldalról is meg tudom világítani a gyermekekről rögzített, elméletinek mondható tételeket.

Azt, hogy akár már egy 4 éves gyermek is pontosan és részletesen be tud számolni egy-egy megtörtént eseményről az unokahúgom bebizonyította. Egy alkalommal ugyanis a nagypapája lábát megharapta egy kutya, aminek ő „szemtanúja” volt. A történetekről én először kizárólag a kislány „vallomása” alapján értesültem. Korának megfelelő szókinccsel, de részletesen mondta el, hogy hol biciklizett az esetkor a papa, („abban az utcában, amit a hátsó kapuból látok”) milyen kutya harapta meg („egy kicsi, fekete, nagy szőrű”) és hol harapta meg („elkapta a lábát, rángatta a cipőjét”). A nagypapa által elmondottak utóbb mindenben alátámasztották a kislány „vallomását”.

Az unokahúgom előttem pontosan fel tudta idézni a történeteket, de amikor más, neki idegen személy előtt kellett volna elmesélni azt, amit látott, szégyenlősen csak nézelődött és nem szólt meg, hiába bátorítottam arra, hogy mesélje el, hogy mi történt.

Véleményem szerint hasonló a helyzet a bűncselekmények gyermek-tanúi esetén is. Úgy gondolom, hogy a gyerekek többsége sokat tud, olyasmiről is, amit nem is gondolnánk, viszont ha kimozdítjuk őket a megszokott, védelmet jelentő közegből, a megszokott emberek köréből, tipikusan kevésbé nyílnak meg. Ezért fontos az, hogy a gyermekeket megfelelő helyen, megfelelő körülmények között, megfelelő szakértelemmel, gyermekbarát módon hallgassák meg az elszenvedett vagy tanúként átélt bűncselekményekről.

Dolgozatom további részében annak bemutatására törekszem, hogy a gyermekeket ki, hol, hogyan hallgatja meg az értékelhető tanúvallomás „megszerzése” érdekében, és hogy a büntetőeljárás jogszabályok milyen speciális rendelkezésekkel, az eljáró hatóságok milyen, a gyermek igényeihez igazodó meghallgatósobák biztosításával próbálják gyermekbaráttá tenni a gyerekek számára egyébként jellemzően „zordnak és félelmetesnek” tűnő büntetőeljárást.

VI. A meghallgatás

A Be. 68. § (2) bekezdése szerint a kiskorú idézéséről a gondozóját azzal a felhívással kell értesíteni, hogy a megjelenéséről gondoskodik. A speciális jogszabályi előírás szerint, ha a kiskorú a tizennegyedik életévét nem töltötte be, őt gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni, azonban az idézésen, illetve értesítésben egyidejűleg a kiskorú korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon tájékoztatást kell adni az idézés, illetve értesítés tartalmáról.⁴⁷

Mielőtt magáról a meghallgatás körülményeiről írnék, fontosnak tartom annak tisztázását, hogy a gyermekkori tanúk a büntetőeljárás mely szakaszában, melyik hatóság által hallgathatók ki.

Véleményem szerint nyilvánvaló, hogy nem szolgálná a gyermekek érdekét az, ha a felnőtt tanúkhöz és sértettekhez hasonlóan egy idegenekkel teli tárgyalóteremben kerülnének meghallgatásra, ahol adott esetben a bilincseit magán viselő vádlott is minden szavára figyel. Ez egyértelműen félelmet kelt a gyermekben, és ha vallomást is kívánna tenni, ez a formalitásokkal teli közeg megrettentené. Éppen azért a Be. úgy rendelkezik, hogy a nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára kihallgatja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, ha megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná.⁴⁸

Ha a tanú a tizennegyedik életévét nem töltötte be, - és a nyomozás során a bíróság kihallgatta - a tárgyalásra nem idézhető. Ha az ilyen tanú a tárgyalás időpontjában a tizennegyedik életévét betöltötte, a tárgyalásra csak különösen indokolt esetben idézhető.⁴⁹ A tárgyalás során a bíróság hivatalból vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal kizárhatja (zárt tárgyalás) az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében.

A tárgyalás időpontjában tizennegyedik életévét be nem töltött személyt, akit a nyomozás során a bíróság tanúként nem hallgatott ki, de tanúkénti kihallgatása szükségessé vált, kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján kell kihallgatni.⁵⁰ Ha pedig a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú kihallgatására a nyomozási bíró által a vádirat benyújtása előtt az ügyész indítványára azért került sor, mert megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson

⁴⁷Be. 67. § (7) bek.

⁴⁸Részletszabályokat lásd: Be. 207. § (4) bek., 210. §, 211. §, 214. § (1) bek.

⁴⁹Be. 280. § (1) bek.

⁵⁰Be. 280. § (2) bek.

történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná, a tanú tárgyaláson csak akkor hallgatható ki, ha a tárgyalás időpontjában tizennegyedik életévét betöltötte, és a tárgyaláson történő kihallgatása különösen indokolt.⁵¹

A gyermek kímélete érdekében a 14 éven aluli személyt csak akkor lehet szembesíteni, ha a szembesítés a kiskorúban nem kelt félelmet.⁵²

Lehetőség van arra is, hogy a tanács elnöke az ügyész, a vádlott, a védő, a tanú, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, a kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, valamint hivatalból a tizennegyedik életévét be nem töltött tanúnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelje el.⁵³

Ahogy a Be. vonatkozó szabályaiból is kitűnik, a gyermekkorú tanú kihallgatása bírósági tárgyaláson kívül lehetséges, azaz a bírósági tárgyaláson a gyermekkorú tanúként nem hallgatható ki.⁵⁴ Ennek indoka, hogy így válik elkerülhetővé a gyermekkorú megjelenése a bírósági tárgyaláson és az, hogy szembesülnie kelljen a terhelttel, aki a sérelmére esetleg súlyos bűncselekményt követett el. A bírósági szakaszban a gyermekkorú tanú kihallgatása a törvény rendelkezései értelmében csak kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezhető el akkor, ha a nyomozás folyamán a nyomozási bíró nem hallgatta ki, de a bíróság mégis úgy látja, hogy meghallgatása szükséges, illetve ha annak feltételei fennállnak, zártcélú távközlő hálózat útján lehet a gyermeket meghallgatni. Különösen indokolt esetben a 14. életévét betöltött kiskorú ellenben a tárgyaláson meghallgatható. Ismételten hangsúlyozom, hogy itt különösen indokolt esetnek kell fennállnia.

Ha a nyomozás folyamán a gyermekkorú tanúként kihallgatták, vallomásának a tárgyaláson történő felolvasásával válik lehetővé a vallomás bizonyítékként való értékelése. Kiemelendő az, hogy a Be. kommentár szerint, ha a bíróság mellőzi a gyermekkorú tanúkenti kihallgatását, akkor a gyermekkorúnak a nyomozás során vagy az ügyész előtt tett vallomása sem olvasható fel a tárgyaláson. A kihallgatás mellőzésnek indoka lehet a gyermek érdeke vagy az, hogy a vallomástól várható bizonyíték más bizonyítékkal - például más tanúk vallomásával -

⁵¹Be. 294. §

⁵²Be. 124. § (3) bek. ; A gyermek kíméletére vonatkozó előírások vonatkozásában lásd még: 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól 22. § (1), (2), (3) bek.

⁵³Be. 244/A. § (1) és (2) bek. a) pont

⁵⁴Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy e kérdésben Be. és annak egyes magyarázatai között ellentmondás feszül. A Be. magyarázata szerint ugyanis gyermekkorú tanú a bíróságon meghallgatható. Lásd pl.: Berkes György: Büntető-eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Bp. 2007. 10. pótlás 348/2. o.

pótolható, így pedig már nem áll fenn a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú tanúkénti meghallgatásának Be. szerint támasztott feltétele.

1. Kik lehetnek jelen a gyermek meghallgatásán?

Kísérlettel bizonyított, hogy a gyermeket a vallomás megtételében pusztán az a tény is befolyásolhatja, hogy egy olyan személy is jelen van a kihallgatáson, aki bármilyen tekintetben érdekelt. A vonatkozó kísérlet szerint gyerekek végignézték egy megrendezett rablást. Ezt követően a gyerekek egy részét úgy hallgatták ki, hogy jelen volt az elkövető is. Ebben a csoportban ötször kevesebb gyerek számolt be arról, hogy mit látott, mint abban, ahol az elkövető jelenléte nélkül történt a meghallgatás. Ez a kísérlet egyértelműen igazolta, hogy az elkövető jelenléte a gyermekek vallomástételekor jelentős befolyásoló tényező.⁵⁵

Az elkövető a gyermekkorú tanú kihallgatásakor tehát nem lehet jelen. A tanú kihallgatásáról a gyanúsítottat és a védőt utólag kell értesíteni azzal, hogy a kihallgatásról készült jegyzőkönyvet az ügyésznél megtekinthetik.⁵⁶ Tehát a gyermek által elmondottakról e személyek is tudomást szerezhetnek, függetlenül attól, hogy személyesen a meghallgatáson nem lehetnek jelen.

Véleményem szerint már maga a kikérdezés is félelmet kelt a gyermekben, nem még az, hogy az őt esetleg bántalmazó személy, és ennek a személynek a védője előtt meséljen a történetektől, így a Be. vonatkozó passzusa egyértelműen indokolt.

A gyermekek védelme ugyan korlátozza a védelemhez való jogot, a gyermekek védelme azonban elsőbbséget élvez.

Jelen lehet viszont a gyermek meghallgatásán a nyomozási bíró - aki az egyik kulcsszereplő, hiszen ő hallgatja meg a gyermeket -, (nyomozati szakban a nyomozó hatóság meghallgatást foganatosító tagja), az ügyész, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, a gyermek törvényes képviselője és gondozója, a jegyzőkönyvvezető és szükség esetén a tolmács.⁵⁷

Ha a gyermek és a törvényes képviselő vagy a gondozó, illetve a tanú által megjelölt hozzátartozó között érdekellentét van, vagy a nyomozás érdekei miatt szükséges, akkor a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnoknak kell törvényes képviselőként jelen lenni a kihallgatáson.⁵⁸ Garanciális követelmény viszont az, hogy a nyomozási bírónak a törvényes képviselőt a meghallgatásról értesíteni kell.

⁵⁵Elek: i.m. 104. o.

⁵⁶Be. 213. § (3) bek.

⁵⁷Be. 213. § (2), (3) bek.

⁵⁸Be. 86. § (4) bek.

Nyári gyakorlatom során tanúja voltam egy olyan esetnek, hogy a gyerekeket az édesanyjuk hozta el a meghallgatásra, de mivel a gyerekeknek az édesapjuk bűncselekményéről kellett nyilatkozniuk, (aki súlyosan bántalmazta őket) akivel az anya továbbra is élettársi kapcsolatban élt, a meghallgatáson eseti gondnok képviselte a kisfiúkat, és adta hozzájárulását a gyerekek vallomásának megtételéhez.

A Be. egyébként csak lehetőséget ad a gondozó jelenlétére, így ha a kiskorúnak a nyomozás során tanúkénti meghallgatásánál nincs jelen a gondozó, ez nem jelenti az eljárási szabályok megsértését és a tanúvallomásának a bizonyítékok köréből történő kizárását.⁵⁹

Álláspontom szerint a gyermek életkori sajátosságánál fogva a hatóság előtti kihallgatáskor súlyos pszichés megterhelésen esik át, éppen ezért célszerű, ha szülője, gondviselője - aki támogatást tud a gyermeknek nyújtani - mellette van e számára különleges, idegen helyzetben. Úgy gondolom, hogy a gyermek érdekében a törvény megengedő szabálya inkább kötelező rendelkezésként kellene, hogy érvényesüljön, mert a szülő vagy gondozó jelenléte segíti a gyermeket a feszültségek oldásában, és így segítheti a hatóság munkáját, eredményesebbé teheti a kihallgatást.

2. Mikor célszerű a gyermeket meghallgatni?

Közvetlenül az eset után? Később? Mennyivel később?

Véleményem szerint az általam feltett kérdésekre nem adható minden esetre irányadó helyes válasz. Már csak azért sem, mert minden gyermek más, másképpen éli meg a vele történt traumát. Egyes gyermekek képesek a történeteket gyorsabban feldolgozni és képesek róla beszélni. Más gyerekeknek idő kell ahhoz, hogy mesélni tudjanak a bűncselekményről. Probléma lehet azonban az is, ha a cselekmény megtörténte után hetekkel, hónapokkal, esetleg évekkel később van a meghallgatás. Ilyenkor ugyanis „felszakadnak a régi sebek”, hiszen jellemző, hogy a gyermek már csak felejtetni szeretne, nem akarja ismét felidézni a vele történeteket.

Ha a cselekményt követően csak jóval később kerül sor a meghallgatásra, a gyermek már sokat is felejt, lehet, hogy nem tudja úgy elmondani a történeteket, hogy azzal az eljáró hatóság segítségére legyen; ha azonban túl korán történik a meghallgatás és az ügy elhúzódik, valószínű, hogy a gyermeket többször meg kell hallgatni, ami ugyancsak nem jó. Az Egyesült Államok Nemzeti Igazságügyi Intézetének (NIJ) kutatási eredményei szerint

⁵⁹BH 1996.520.

azoknak a gyermekeknek a fejlődésében, akik több alkalommal is vallomást tettek, nagyobb zavar keletkezett, mint azok fejlődésében, akik egyszer vagy egyszer sem tettek vallomást.⁶⁰ A több alkalommal való meghallgatás egyértelműen negatívan hat a gyermekekre, ezért a gyermekbarát igazságszolgáltatás célkitűzései közé tartozik ezeknek az elkerülése.

A bírónő, aki megosztotta velem a tapasztalatait elmondta, hogy egy kislányt a sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak megtörténtét követő 3 évvel hallgattak meg. A mintegy 45 percig tartó meghallgatás nem sok sikerrel járt, mert a kislány szinte egyetlen kérdésre sem válaszolt, csak bólogatott, vagy a fejét rázta, vagy sírva fakadt. Ha válaszolt is, leginkább a „nem tudom, nem emlékszem...” szavakra szorítkozott. Amikor megkérdezték tőle, hogy miért nem válaszol, azért mert már nagyon régen történt a dolog, vagy azért mert olyan rosszak az emlékei a bácsiról, akkor azt mondta, hogy régen volt, 3 éve és igen, nagyon rosszak az emlékei, el akarja felejtetni az egészet, nem akar többet beszélni róla.

Problémát jelenthet a gyermekek számára az eljárások elhúzódása is, így fontos, hogy a gyermek-szereplős eljárások a lehető leghamarabb befejeződjenek.

Erre hívja fel a figyelmet többek között az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása is.⁶¹

3. A gyermek nyilatkoztatása, figyelmeztetése

A Be. rendelkezései szerint a tizennegyedik életévét meg nem haladott személy kihallgatása esetén - tekintettel arra, hogy a gyermek büntetőjogilag felelősségre nem vonható - a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést mellőzni kell.⁶² A tizennyolcadik életévét meg nem haladott tanú esetén a figyelmeztetéseket pedig – így azt, hogy köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli - korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megfogalmazni,⁶³ tehát fel kell hívni a gyermeket az általa észleletek valósághű elmondására és az igazmondás fontosságára.

⁶⁰Children's Testimony. In: Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications. NCJ 171666, 1998, pp. 3-12 tartalmazza a kutatás eredményeit. Idézi: Herczog Mária: Gyermekbántalmazás CompLex Kiadó Bp. 2007. 121-122. o.

⁶¹ET Iránymutatás I. rész 28. o. 50. pont

⁶²Be. 86. § (1) bek.

⁶³Be. 86. § (3a) bek.

Ennek véleményem szerint az az oka, hogy a gyerekek még nincsenek olyan fejlettségi szinten, hogy teljes egészében felfogják a figyelmeztetések jelentését és jelentőségét.⁶⁴ Főként, ha a hivatalos szóhasználat megértése is gondot okoz nekik.

A gyermeknek mentességi joga van akkor, ha az elkövető a hozzátartozója. Mentességi jogáról életkorának megfelelően kell tájékoztatni. Ennek hiányában a tanúkihallgatás bizonyítékként nem értékelhető.⁶⁵ Kérdéses az, hogy a gyermekkorú tanút hogyan kell/lehet figyelmeztetni az őt megillető relatív mentességi jogra anélkül, hogy az ne a Be. vonatkozó passzusainak szinte szó szerinti idézése legyen, a gyermek megértse azt, ennek alapján tudatos döntést tudjon hozni, és ezzel a „gyermekbarát” figyelmeztetéssel a bíró lehetőleg ne is befolyásolja a gyermeket a tanúvallomás megtétele kérdésében. Véleményem szerint „veszélyes” az olyan figyelmeztetés alkalmazása, hogy „ha vallomást teszel, lehet, hogy apu börtönbe kerül... Szeretnél valamit mondani?”, de előfordulhat és álláspontom szerint gyakran elő is fordul, hogy egy 8-10 éves gyerek másképpen nem érti meg a mentességi jog lényegét. A probléma megoldása tekintetében a bírói gyakorlat még kialakulatlan.

Egy általam ismert ügyben a bíró úgy figyelmeztette a gyermekkorú tanút, hogy elmondta a kislánynak, hogy próbálja meg úgy elmondani a dolgokat, ahogyan történt, és ahogy emlékszik rá. Nem baj, ha valamire nem emlékszik, mondja meg nyugodtan. Hozzátenni, elvenni sem kell abból, ami történt, azt mondja el, amire emlékszik.⁶⁶

A bírónak tehát nincs könnyű dolga. Fontos, hogy „gyermekbarát módon” figyelmeztesse a tanút, megvilágítsa a gyermeknek, hogy mit jelent például az, hogy tesz, illetve hogy nem tesz vallomást, de emellett ne befolyásolja őt annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy akar-e egyáltalán vallomást tenni.

4. A gyermeket kikérdező bíró központi szerepe (tájékoztatás és kérdezéstechnika)

Korábban már írtam, hogy a gyermek-tanúk meghallgatása során a bírónak központi szerepe van. A bíró feladata, hogy a gyermeket meghallgassa, tájékoztassa, illetve az, hogy kérdéseket tegyen fel neki. Olyan kérdéseket, amelyek alapján a tényállás megállapítható, a bűncselekményt elkövető személy pedig felelősségre vonható. A megfelelő hangnem megütése és a megfelelő kérdés feltétele még akkor sem könnyű, ha felnőtt tanúról van szó.

⁶⁴Erre utal a BH 2005.343. is

⁶⁵Be. 78. § (4) bek.

⁶⁶További gyakorlati példa: lásd: VIII. fejezet

De mi a helyzet a gyerekekkel? Hogyan kell őket tájékoztatnia a bírónak? Hogyan kell tőlük kérdezni anélkül, hogy befolyásolnánk őket? A probléma az, hogy Magyarországon a bíró erre nem kap iránymutatást, márpedig a befolyásolás kérdéskörét, a meghallgatás eredményességét nagyban megalapozza a feltett kérdések minősége és mikéntje, vagyis a kérdezés technikája.

Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása szerint minden gyermekekkel foglalkozó szakember számára biztosítani kell a szükséges interdiszciplináris képzést. A gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket a gyermekek korának és fejlettségi szintjének megfelelő kommunikációra is ki kell képezni. Az iránymutatás hangsúlyozza, hogy az igazságszolgáltatás területén gyermekekkel foglalkozó minden szakember számára megfelelő tájékoztatást, ismereteket és képzést kell nyújtani a megfelelő meghallgatási technikákról.⁶⁷ Ezt erősítették meg a 2009. március 12-13-án megrendezett toledói konferencián elhangzottak is.⁶⁸

A 2005-ben megszületett, a bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak védelméről szóló ENSZ irányelv is előírja, hogy a gyermekek meghallgatását lehetőleg képzett szakembernek kell végeznie.

Ezen előírások, iránymutatások ellenére Magyarországon ezek a követelmények még nem tudnak megfelelően teljesülni. Az 1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás is csak annyit ír elő, hogy „a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóság vezetője, vagy általa az erre a feladatra kijelölt vezető körültekintő mérlegelést követően dönt a gyermek kihallgatása során közreműködő, megfelelő szakértelemmel rendelkező szakértő, vagy szaktanácsadó igénybevételéről.”⁶⁹ Tehát szakértő csak indokolt esetben működik közre, a gyermeket kikérdező azonban nem „a gyermek kikérdezésének szakértője”.

A továbbiakban annak bemutatására törekszem, hogy hogyan kell bánni „gyermekbarát módon” egy tanúval, illetve, hogyan célszerű feltenni neki a kérdéseket.

A gyermeket előzetesen tájékoztatni kell arról, hogy őt egy hivatalos személy, egy bíró fogja meghallgatni. El kell magyarázni nekik, hogy a bíró feladata döntést hozni egy olyan kérdésben, amely az ő életére kihatással lehet. Fontos megkérdezni a gyermeket, hogy tudja-e,

⁶⁷ET Iránymutatás I. rész 23. o.14.,15. pont és II. rész 65. o. 67. pont

⁶⁸[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp-\(2014.09.16.\)](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp-(2014.09.16.))

A konferencia tárgya annak megvizsgálása volt, hogy a tagállamok milyen intézkedéseket tesznek a polgári és büntető eljárásokban az áldozattá vált, tanúként részt vevő és bűnelkövető kiskorúak védelmében.

⁶⁹Az 1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről 9. pont

miért van a meghallgató szobában, ha igen, szeretne-e valamit elmondani magától. A gyermek kihallgatása során érvényesülnie kell a gyermek megfelelő tájékoztatáshoz való jogának a számára érthető (gyermekbarát) nyelven kell beszélni vele, az eljárásban gyermekbarát környezetet kell teremteni.

Az Európa Tanács 2010-ben közzétett „Listening to Children about Justice” című kutatási jelentésében megállapította, hogy egész Európában gondot okoz, hogy a gyermekek nem értik az eljárást, amelynek a résztvevői, nem kapnak megfelelő tájékoztatást jogaikról és megfelelő védelmet jogaik érvényesítéséhez.⁷⁰ A feladat e probléma megoldása.

Fontos, hogy a bíró kezdettől megfelelő légkört teremtsen a meghallgatáshoz, türelmes legyen, érdeklődéssel forduljon a gyermek felé, elsajátítsa azt a nyelvezetet, amely alkalmas a gyermekkel való kommunikációra. Kellő időt kell szánnia a gyermekkel való kapcsolatteremtésre is - erre véleményem szerint sok esetben nincsen lehetősége, hiszen a bíró nem beszélgethet órákig a gyermekkel -, amelynek célja, hogy a bíró megnyerje a gyermek bizalmát. Időt kell adnia a gyermek számára, hogy elmondhassa, amit szeretne, hagyni kell beszélni még akkor is, ha konkrétan nem az adott ügyre tartozó dolgokról esik szó.⁷¹ A kérdezőnek tisztában kell lennie a gyermek életkorából eredő képességeivel és a gyermeknek csak olyan kérdést szabad feltenni, amelyet reálisan megválaszolhat.⁷² Fontos a nemi szempontok figyelembe vétele is, például egy szexuálisan abuzált kislányt lehetőség szerint nő hallgasson meg.

A bírónak tartózkodnia kell attól, hogy a gyermeket a meghallgatás során befolyásolja, így például, hogy éreztesse vele, hogy mit szeretne tőle hallani, a hallottakat kétségbe vonja, vagy a gyermeket érzelmileg manipulálja.

Nagyon fontos, hogy *milyen technikával és milyen módon kérdezik ki a gyermeket*, hiszen ha megfelelő a kérdés, a gyermek pontosabb, részletesebb választ ad.

Probléma lehet az, ha a kérdező meg van győződve arról, hogy mi történt, - így például a gyermeket bántották vagy látott egy súlyos bűncselekményt. Ekkor sem szabad azonban úgy feltenni a kérdést, hogy a válaszok igazolják hipotézisét.

⁷⁰Listening to children about justice http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CJ-S-CH%20_2010_%2014%20rev.%20E%205%20oct.%202010.pdf (2014.10.5.)

⁷¹Bucsi Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész. Családi Jog, 2011. (9. évf.) 3. sz. 13-15. o.

⁷²Kulcsár - Pásztor i.m.: 90-91. o.

A gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező bírók szerint célszerű hagyni, hogy a gyermek maga mondja el, hogy mi történt, vagyis célszerű elsődlegesen a „szabad felidézés” technikáját alkalmazni. Igaz, hogy szabad emlékezési szituációban a kisgyermek nem mondanak sokat, viszont az elmondottak viszonylag pontosak.

Ha a szabad felidézés technikájának alkalmazása nem vezet eredményre - ami gyakorta előfordul - következhet a „nyitott kérdések” technikája (vagyis, amikor számtalan válaszadási lehetőség van), amellyel a gyakorlati tapasztalatok szerint már több információ szerezhető meg a gyermektől, igaz a válaszok kevésbé pontosak lehetnek, mint a szabad felidézés esetén. Ilyen nyitott kérdés például, hogy „Milyen ruha volt az elkövetőn?” vagy „Milyen volt az arca?”. Gyakran előfordul, hogy az ilyen jellegű kérdések alkalmazásával sem nyílik meg a gyermek, és nem szerezhető a büntetőjogi tényállás megalapozásához szükséges megfelelő információ, ezért előtérbe kerül a „zárt végű/eldöntendő” kérdések (vagyis, amikor csak meghatározott válaszlehetőség van), illetve az „irányított kérdések” alkalmazásának a technikája. Például „Volt a bácsinak szakálla? Megütött téged? stb.” A probléma azonban az, hogy ezekre a kérdésekre a gyermekek hajlamosak igenlő választ adni, hiszen a felnőtt úgyis jobban tudja, mint ők, meg akarnak felelni a feltételezett elvárásainak.⁷³ A zárt végű kérdések alkalmazása ellen szól, hogy egy kísérlet szerint az 5-8 éves gyerekek 75%-a próbált meg válaszolni értelmetlen zárt kérdésre, de csupán kis arányban válaszoltak meg értelmetlen nyitott kérdéseket, vagyis ebből az állapítható meg, hogy a gyerekek sokkal inkább hajlandók arra, hogy értelmetlen kérdéseket megválaszoljanak akkor, amikor a válasz egyszerűen csak igen vagy nem.⁷⁴

Fontos annak a tisztázása is a gyermekkel, hogy nem baj, ha nem válaszol olyan kérdésekre, amelyekre nem tudja a választ vagy már nem emlékszik rá, különben (szintén kísérlettel bizonyított, hogy) a gyermek válaszolni fog furcsa és megválaszolhatatlan kérdésekre is, mint például: „A vörös szélesebb-e mint a sárga?”.⁷⁵

Ismételt abúzust elszenvedő gyermek esetén sajátos kérdezéstechnikát (nyitott végű kérdések) célszerű alkalmazni, és szerencsés valamennyi incidens kontextusában kérdezni a gyermeket (pl. „Megérintett-e valaha?”), nem pedig a részleteket összekapcsolni egy specifikus eseménnyel (pl. „Megérintett-e az első alkalommal?”)

⁷³Bányai - Dredán: i.m. 4. o.

⁷⁴Rachel Zajac - Julien Gross - Harlene Hayne: Asked and answered: questioning children in the courtroom. Psychiatry, Psychology and Law, vol.10, no. 1 April 2003, pp. 199-210. http://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/sexual_assault/articles/Zajac-Questioning_children_in_the_courtroom.pdf (2014.09.25.)

⁷⁵Zajac – Gross - Hayne: i.m.199-210. o.

Ismételt abúzus esetén ugyanis az ismételt tapasztalatok befolyásolhatják az esetek leírásának pontosságát. Jellemzően a gyerekek ilyenkor az egyéni eseteket azzal az általános frázissal írják le, hogy „ugyanaz történt, mint a legutóbb”, vagy „ugyanúgy csinálta”. Ismétlődő tapasztalatok esetében létrehoznak egy általános eset-reprezentációt (szkript), amit felhasználva pontosan képesek felidézni általános jellemzőket, amelyek nem változnak az ismétlődő történések során. „A szkriptek olyannyira irányítják a felidézést, hogy a velük konzisztens részleteket akkor is felidézheti a gyermek, ha azokat nem is tapasztalta.”⁷⁶

A rögzített elvárások természetesen megfelelően érvényesülnek nyomozó hatóság tagjával szemben is, ha a gyermeket ő hallgatja meg.

5. A pszichológus közreműködése, jelentősége

Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása szerint a gyermek részvételével folyó ügyekben a különböző szakterületek szakembereinek támogatást kell nyújtaniuk és tanácsot kell adniuk a bírák és az egyéb jogi szakemberek számára az olyan döntés meghozatalához, amely közvetlenül vagy közvetve hatással lesz a gyermek jelenlegi vagy jövőbeli jólétére. Ilyen szakember a pszichológus.

A vallomások értékeléséhez szakértő – így a pszichológus - igénybevétele nem gyakori a büntetőeljárásban.⁷⁷ Véleményem szerint azonban a pszichológus számos olyan kérdésben tud segítséget nyújtani, amiről a bírónak csak tapasztalata vagy megérzése lehet. A pszichológus szaktudása ugyanis lehetővé teszi, hogy a gyermekhez intézett kérdések számukra érthető módon legyenek megfogalmazva, illetve hogy az arra adott válaszokat a hatóság megfelelően értelmezze. A szakértő segíthet felismerni azt, hogy a gyermek mennyire adja elő élmény- és életszerűen a történetét, érzékelhető-e abban külső személy általi befolyásolás, betanítottság. A pszichológus segítségével számos egyéb kérdésre is válasz kapható. Ezek közé tartoznak például a következők:⁷⁸

- Mennyire befolyásolható a gyermek? Észlelhető-e elmondásában más személy ráhatása?
- A gyermek által elmondottak valós élményen alapulnak-e, az eseményeket a vele megtörténtek szerint adja elő?

⁷⁶Bányai - Dredán: i.m. 6. o.

⁷⁷Elek Balázs: A pszichológus szakértő egyes alkalmazási lehetőségei a tanúvallomások értékelésében a büntetőeljárásban. Ügyészek Lapja, 2007. (14. évf.) 5. sz. 25-26. o.

⁷⁸U.o. 28-30. o.

- Életkora vagy egyéb körülmények hatására képes lehet-e át nem élt bántalmazásra utaló történet kitalálására?
- Kötődött, illetve kötődik-e valamilyen formában a gyermek a terhelthez?
- Maradandó lelki sérülést okozott-e a sértettnek a terhelt cselekménye?
- Szakértői szempontból javasolt vagy sem a gyermekkorú személy eljárási cselekményeken való részvétele, szembesítése a terhelttel vagy tanúkkal, az jelentene-e e mély lelki megrázkódtatást?

Mindent összevetve megállapítható, hogy ugyan a pszichológus szakértőre nem hárítható át a vallomások végső értékelésének felelőssége, azonban az ügy eldöntése szempontjából meghatározó információkat szolgáltathat a gyermek sértettek, tanúk személyiségének megismeréséhez, ami pedig segítséget nyújthat a vallomásaik értékeléséhez, közvetve pedig a bűncselekményt elkövető felelősségre vonásához.⁷⁹

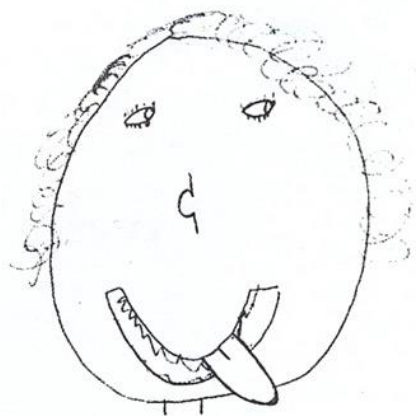
A bíró, aki tájékoztatott a gyermekek meghallgatásának nehézségeiről, tapasztalatairól, egy olyan ügyről is beszámolt, ahol szükséges volt a pszichológus szakértő eljárásba való bevonása.

A kislány - akinek sérelmére a vád szerint édesapja erőszakos nemi bűncselekményt követett el - ugyanis nem volt hajlandó válaszolni a feltett kérdésekre. Amikor a bírónő azt kérdezte tőle, hogy tett-e valami olyat vele az apukája, amit ő nem szeretett volna, a kislány zokogni kezdett, félelmében az asztal alá bújt és nem válaszolt, később pedig érdekes dolgokat rajzolt a meghallgató szobában elhelyezett papírra (méheket vagy darazsakat irreálisan nagy fullánkkal). A bírónő egyértelműnek találta, hogy a kislányt súlyos trauma érte, de mivel a gyermek vallomást nem tett, ő maga nem mondhatta ki azt, hogy a hallgatás, a rajz azt tanúsítja, hogy a kislányt az apa szexuálisan bántalmazta. A pszichológus szakértő azonban megállapította, hogy a gyermek valamennyi megnyilvánulása, a vele megesett iszonyú fájdalomról, szexuális bántalmazásról beszél.

Pszichológusok szerint a szexuális abúzust elszenvedő gyermekkorúak rajzaiban megjelenhetnek azok a szimbólumok, amelyek megerősítik a bántalmazás tényét. A kutatások alapján erős lehet a gyanú akkor, amikor a gyerekek rajzaikon erőteljesen hangsúlyozzák a genitáliákat, illetve intim testrészeket rajzolnak. A méhek vagy darazsak megjelenése (irreálisan nagy fullánkkal) a velük megesett iszonyú

⁷⁹ U.o. 31. o.

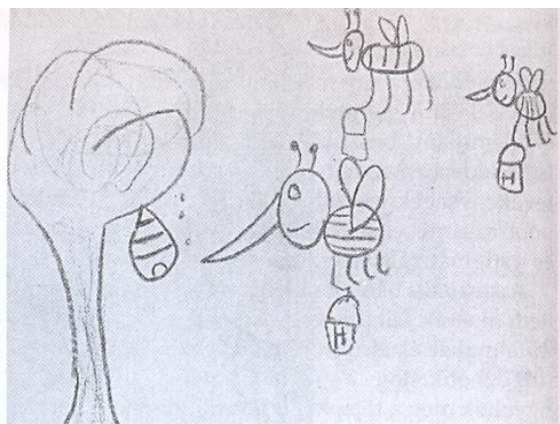
fájdalomról beszélhetnek. Az is gyakori, hogy az önábrázolás szétesik, a szexuális abúzust elszenvedő gyermek nem képes egységgént lerajzolni magát.⁸⁰(lásd: képek)

5.20. Nyolcéves, szexuálisan bántalmazott kislány rajza, túlhangsúlyozott nyelvvel.

5.21. Tízéves, szexuálisan bántalmazott kislány rajza.

5.22. Ugyanannak a tízéves kislánynak a rajza méhekkel és fullánkokkal, amelyek "fájnak ott hátul".

A vallomás szempontjából nagy jelentősége van annak is, hogy a gyermek nyelvileg milyen szinten áll. Az iskoláskor alatti gyermekeknek jelentős gondjai lehetnek azzal, hogy verbálisan kifejezzék azt, aminek tanúi voltak, amit átéltek. Ezért bizonyos bűncselekmények esetén, például a szexuális bántalmazás gyanújának felmerülése esetén gyakran alkalmaznak ún. anatómiai babákat, bábukat, amelyek segítségével a gyermek nonverbálisan jelezheti a vele történeteket. Ez esetben is szükséges lehet a pszichológus szakértő közreműködése a látottak értékelése szempontjából, hiszen az így nyert információk könnyen félreérthetőek,

⁸⁰Kassai Tini: Amikor sír a rajz – Szexuálisan bántalmazott gyermekek rajzai. <http://www.life.hu/drlife/20120514-amikor-sir-a-rajz-szexualisan-bantalmazott-gyermekek-rajzai.html> (2014.06.13.)

főleg egy „laikus” számára. Adott esetben a bíró is laikusnak számít, hiszen nem a pszichológia a szakterülete.

6. Videofelvétel készítése a meghallgatásról

A gyermekek meghallgatásáról célszerű videofelvételt készíteni, hiszen ez garantálja a beszélgetés teljes dokumentáltságát, segíti a befolyásoló kérdések utólagos kiszűrését és ellenőrzését. A videofelvétel lehetővé teszi az esetleges nonverbális utalások megfigyelését is. Ahogy a fentebb rögzített jogesetből is kitűnik, ez gyermekek esetében különösen fontos lehet. Ha a pszichológus nincs is jelen egy meghallgatáson, utóbb – a videofelvétel alapján - a gyermek nonverbális gesztusainak elemzése - érzelmileg hogy reagált a kérdésre, hogyan változott az arca, a hanglejtése, mit rajzolt stb. - a bíró segítségére lehet. További előnynek számít, hogy a tanúvallomás rögzítésével elkerülhető, hogy a gyermeket többször kelljen meghallgatni az eljárás folyamán. Egy vonatkozó jogeset szerint a gyermeket 4 alkalommal kellett a hatóság előtt meghallgatni. A gyermek kezdetben aktív szereplője volt az eljárásnak, a 3. és 4. alkalom során azonban már belefásult, teljesen megtört és passzívvá vált.

A gyermek nyilatkozattételéről készült hang- vagy videofelvétellel továbbá elkerülhető a gyakran traumás élmények újbóli átélése is.

VII. A gyermekmeghallgató szobák működése

Ahogy a fentiekben már rögzítettem, a gyermekek meghallgatása a hatóságok előtt eleve speciális szakértelmet és hozzáállást igényel. Ezért nagyon lényeges, hogy a gyermekek bevonása az eljárásokba nekik megfelelő, gyermekbarát körülmények biztosításával, például játékok között történjék, és ne tárgyalóteremben, ami esetleg elrettenti őket. A gyermekkel való bizalmas párbeszédre sokáig – a tárgyalóterem kívül – legfeljebb egy-egy hivatali helyiségben kerülhetett sor, amely nem biztosította a speciális feltételeket. Az ideális körülmények hiánya pedig sem a hivatalos személyek, sem a meghallgatott gyermekek helyzetét nem könnyítette meg. Az Egyesült Államok Nemzeti Igazságügyi Intézetének (NIJ) kutatásai szerint a bírósági tárgyalóterem „gyermekbarátabb” tételével, mint például a nyilvánosság kizárásával, a szülők részvételével, a vallomástétel gyermekre gyakorolt negatív hatásai csökkenthetők; továbbá egy gyermekbarát helyen sokkal pontosabb, vagyis a valóságnak jobban megfelelő vallomást tesznek a gyerekek, mint egy rideg hivatali helyiségben, rendőrségi szobában.⁸¹ Kiemelendő, hogy a gyermekek esetén egy baba, plüssmackó vagy valamilyen más játék alkalmazása segít egy barátságos közeg megteremtésében, a vallomástétel során pedig a gyermek gátlásainak feloldásában. A babázás során pedig észrevétlenül nagyon fontos információkat tud elárulni a gyermek arról, hogy mi történt vele.⁸²

Hazánkban a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítására tett konkrét lépést jelentett „A rendőrség nyomozóhatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról” szóló 32/2011.(XI.18.) KIM rendelet, amelynek értelmében „a rendőrség nyomozó hatósága a tizennegyedik életévét meg nem haladott személy meghallgatását kizárólag olyan gyermekmeghallgató szobában fogantatosíthatja, amelyben biztosítható, hogy az eljárási cselekmény a gyermekkorú lehetőség szerinti kíméletével, a gyermek mindenek felett álló érdekét szem előtt tartva valósuljon meg. A szobát a gyermekkorú életkori sajátosságainak, szükségleteinek megfelelően kell kialakítani, berendezni és felszerelni annak érdekében, hogy biztosítsa a gyermek lelki és fizikai biztonságát.”⁸³ Ezek a speciálisan kialakított szobák hang- és képrögzítő eszközzel vannak ellátva, így nem kell az áldozatnak

⁸¹Children's Testimony. In. Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications. NCJ 171666, 1998, pp. 3-12 tartalmazza a kutatás eredményeit, idézi: Herczog: i.m. 121-122. o.

⁸²Szituációs játékokkal és terápiás kutyával csökkentik a traumát - <http://gyermekbarat.kormany.hu/szituacios-jatekokkal-es-terapias-kutyaval-csokkentik-a-traumat> (2014.09.10.)

⁸³32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról 1. § (1), (2), (3) bek. (Lásd továbbá 1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről szóló 9. pont)

többször felidéznie a vele történeteket. Elég csak egyszer, amit azután a teljes nyomozati és bírósági szakaszban felhasználhatnak és bizonyítékként elfogadhatnak.

A Budapesti Rendőr-főkapitányságnak és a megyei rendőr-főkapitányságoknak az illetékességi területükön legalább egy gyermekmeghallgató szoba kialakítását biztosítaniuk kell.⁸⁴ Bár a bíróságokra nem vonatkozik az előírás, az Országos Bírósági Hivatal is célul tűzte ki, hogy 2014. december 31-ig minden hét főnél nagyobb létszámú bírósági épületben gyermekmeghallgató szobákat alakítson ki.⁸⁵

De mi is az a gyermekmeghallgató szoba? A gyermekmeghallgató szobák a „gyermekközpontú igazságszolgáltatás” részeként a rendőrségeken és bíróságokon kialakított helyiségek, ahol a 14 év alatti kiskorúak meghallgatása speciális, az ő igényeik szerint kialakított barátságos környezetben zajlik. Igénybevételükre elsősorban a büntető ügyekben kerül sor, ahol a kiskorút, mint áldozatot, illetve tanút hallgatják meg, de ezen túlmenően a családjogi és polgári peres ügyekben is egyre nagyobb számban merül fel az igény egy kifejezetten a kiskorú védelmét szolgáló helyiség biztosítására. A meghallgatás azt jelenti, hogy a bíró kérdéseket tesz fel a gyermeknek, és neki ezekre kell válaszolnia. A szobában a meghallgatáson csak a gyermek és a bíró, valamint a szülők lesznek jelen.

A bűncselekmény áldozatává vált gyermek sokszor egész életében magában hordozza a bűncselekmény okozta traumát, akár egész hátralévő életére szóló károsodást, lelki sérülést is szenvedhet. Az egyben játszószobaként is funkcionáló gyermekmeghallgató szobák célja, hogy csökkentsék az áldozatként, tanúként kikérdezett gyermekeknek a bírósági eljárások okozta stresszt, azáltal, hogy játékokkal, gyermekeknek való bútorokkal, valamint a meghallgatások hatékony lefolytatásához szükséges tárgyi feltételekkel, így például kamerákkal felszerelt barátságos környezetet teremtenek a rideg hivatali helyiségek helyett, amelyek segítenek abban, hogy a gyermekek számára minél kisebb lelki terhet jelentsen a történetek felidézése, az átéltek és látottak elmondása. Lehetőség van állatok, elsősorban terápiás kutyák bevonására is a meghallgatás során, amelyek jelenlétükkel bizonyítottan képesek a gyerekekben oldani a feszültséget. Ha pedig egy gyerek oldottabb, barátságosabb környezetben, kötetlen beszélgetés formájában mesél az őt ért támadásról, talán nem érinti olyan erősen a felelevenítés fájdalma. A gyerek várhatóan jobban megnyílik, a több információ pedig eredményesebbé teheti a nyomozást és a bírósági eljárást.

⁸⁴U.o. 1.§ (5) bek.

⁸⁵Gyermekközpontú igazságszolgáltatás – gyermekmeghallgató szobák
<http://www.birosag.hu/media/aktualis/gyermekkozpontu-igazsagszolgáltatatas-gyermekmeghallgato-szobak>
(2014.07.23.)

VIII. Gyermekmeghallgató szobában jártam

A nyári szakmai gyakorlatom során – az érintettek hozzájárulásával – alkalmam volt részt venni egy gyermekmeghallgató szobában foganatosított bírósági meghallgatáson. Számomra nagyon tanulságos volt, amit tapasztaltam, és segített abban, hogy az elméletet (például: Hogyan kell a gyermekkel gyermekbarát módon beszélni? Hogyan kell őket gyermekbarát módon figyelmeztetni az igazmondásra, relatív mentességi jogukra? Hogy lehet elkerülni azt, hogy a bíró befolyásolja a gyermeket? Hogyan tesz vallomást a gyermek? Hogyan segít egy játékokkal teli, barátságos környezet? stb.) a gyakorlatban is megtapasztaljam.

Amikor a beléptem a bíróság gyermekmeghallgató szobájába, valóban olyan volt mintha egy játszószobában lennék: kirakók, babák, kisautók, kifestők, színes ceruzák, színes asztalok, gyermekszékek, mintás függöny. A szoba olyan volt, ahol a gyermek tényleg jól tudja magát érezni.

A vonatkozó ügyben egy kislány többször bántalmazott az édesapja. Az ügyben a sértett kislány - nevezzük Ádámnak, 6 éves - és testvérét - nevezzük Balázsnak, 8 éves - hallgatta meg a nyomozási bíró. A meghallgatáson a nyomozási bírón kívül az ügyész, az édesanya helyett - tekintettel arra, hogy az édesanya élettársi kapcsolatban állt az elkövető édesapával - eseti gondnok és a jegyzőkönyvvezető vett részt.

Ádám a meghallgatás elején rögtön jelezte, hogy ő szeretne lenni az első, Balázs azt mondta, hogy ő szívesen lesz második, de amíg a testvérét meghallgatják, szeretne kivinni egy játékot. Ádám egy kirakós játékkal kezdett el játszani. A bírónő barátságosan fordult a kislánynak és megkérdezte, hogy hány éves, tudja-e, hogy mikor van a születésnapja, szeret-e iskolába járni, kapott-e már piros pontot, mi a kedvenc tantárgya, tehát kereste a kapcsolatot a gyermekkel, igyekezett megtalálni a gyermeknek megfelelő hangnemet, továbbá ez a bevezető beszélgetés azt is segítette, hogy a gyermek verbális szintjét felmérje.

Ádám a kérdésekre értelmesen válaszolt. Válaszadás közben folyamatosan játszott a kirakós játékkal, nem nézett a bírónőre, de látszólag nem volt zavart.

Mivel a gyermeknek az édesapjára kellett terhelő vallomást tennie, a bírónő – a gyermek által is érthető módon - figyelmeztette a relatív mentességi jogára a kislányt. Először megkérdezte Ádámot, hogy tudja-e miért hozta ide őket az anyukájuk. A kislány azt mondta, hogy igen, tudja, az apukájával kapcsolatos a dolog. Ezután a bírónő elmondta a kislánynak, hogy „van

olyan dolog, hogy az apuka vagy anyuka leszidja a gyereket és ezt lehet neki, de olyan is van, amit már a törvény nem enged meg, ide tartozik a bántalmazás. Jelen ügyben az apukáról van szó, hogy csinált-e veled olyat, amit a törvény nem enged. Ezt szeretném majd tőled kérdezni. A te vallomásod számít, hogy eldőljön, hogy apa csinált-e olyat, ami nem jó. Ha szeretnél, akkor mesélsz erről, ha nem szeretnél, akkor – mivel az apukáról van szó - nem mesélsz nekem semmit. Megértetted, amit mondtam? (kisfiú válasza: igen)

Akkor mit szeretnél Ádám?”

A bírónő tehát figyelmeztette a kisfiút relatív mentességi jogára és mindeközben arra törekedett, hogy a gyermek megértse a mentességi jog lényegét, szabadon döntsön abban a kérdésben, hogy szeretne-e mesélni a történetekről és ne lehessen látni rajta azt, hogy ő úgy gondolja, hogy az apuka bűncselekményt követett el vagy sem.

A kisfiú nem tett vallomást, azt mondta, hogy szeretné, ha apa már végre hazajönné. (Ugyanis az apuka egy másik ügy miatt előzetes letartóztatását töltötte.)

Ezután Ádám kiment, Balázs pedig bejött a szobába, köszönt és leült. Ő sokkal félénkebbnek tűnt testvérénél. A bírónő javasolta neki, hogy nézze meg a kisautót, ami az asztalon van, tetszik-e neki, illetve olyan kérdéseket tett fel a kisfiúnak, mint például, hogy mikor van a születésnapja, mi a kedvenc étele, (a kisfiú válasza: tejbegríz) mondta, hogy az nagyon jó, azt ő is nagyon szereti. Látszott, hogy a kisfiú kezd feloldódni nagyon tetszett neki a kisautó, visszakérdezett, hogy a néninek mi a kedvenc játéka ebben a szobában, ahol annyi sok szép minden van.

A bírónő, amikor látta, hogy a gyermek már megszokta a helyzetet és túllépett a kezdeti gátlásokon, őt is figyelmeztette relatív mentességi jogára úgy, ahogy ezt Ádámnál tette. Balázs azt mondta, hogy ő annyit mindenképpen szeretne elmondani az egésztől, hogy apa tényleg adott egy pofont Ádámnak, de Ádám rossz volt és megérdemelte, és szerinte minden szülő ad pofont a gyerekének, ha rossz, és Ádám sokszor szokott rossz lenni, őt is mindig piszkálja. Mást nem szeretne elmondani.

Miután mindkét gyermeket meghallgatták, Ádám és Balázs az anyukájukkal visszajöttek a szobába, mert szerettek volna még egy kis időt játszani.

A meglátogatott gyermekmeghallgató szoba képei:⁸⁶

⁸⁶A képeket az Egri Járásbíróság gyermekmeghallgató szobájáról készítettem.

IX. A pozitív tapasztalat

/nem gyermekmeghallgató szoba contra gyermekmeghallgató szoba/

A következőkben két kisgyermek történetén keresztül arra kívánok rávilágítani, hogy mennyiben is könnyíti meg a gyermekmeghallgató szoba a gyermekek, és az eljáró hatóság tagjainak helyzetét.⁸⁷

Bence, 10 éves - szexuális erőszak áldozata

Bencét az egyik járásbíróóság bírója (kiküldött bíróként) a helyi önkormányzat egyik hivatali helyiségében hallgatta meg a vele történekről. A meghallgatásról az ügyben érintettek, köztük a 16 éves vádlott is értesítést kapott, a meghallgatáson részt vehetett. Ennek ellenére Bencével a bírón kívül csak az édesanyja volt jelen. A bíró elmondása szerint a kisfiú nagyon félt, sokszor elpityeredett, amikor a történekről kérdezte, a kérdésekre pedig alig akart válaszolni. Amikor válaszolt, azt is csak anyukája biztatására igen szűkszavúan tette. Mindez nagymértékben megnehezítette a tényállás feltárását.

Lili, 13 éves - szexuális erőszak áldozata

Lilit nevelőapja cselekményéről, a vele történekről gyermekmeghallgató szobában hallgatták meg. A gyermekmeghallgató szobában rajta kívül csak a (nyomozási) bíró és Lili édesanyja lehetett jelen, a helyiségben a vádlott és egyéb érdekelt nem tartózkodhatott. A tényállás feltárását a játékokkal teli szoba nagyban megkönnyítette és a kislánynak sem volt túlzottan megterhelő a történek elmondása. Lili az egyik plüssmaci segítségével mutatta meg, hogy mit tett vele a nevelőapja, a történek ellenére bátor volt és a kérdésekre korához mérten pontosan és részletesen válaszolt. A beszélgetést követően elmondta, hogy nagyon tetszik neki a szoba, máskor is szívesen jönne ide „játszani”, és „ugyanilyen Micimackós függönyt szeretne a saját szobájába is”.

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy bár a két gyermek ugyanazt a traumát élte át, közel egyidősen, Bence – akit egy gyermekek számára zordnak tűnő hivatali helyiségben hallgattak meg – sokkal nehezebben kezelte azt, mint Lili – aki a gyermekmeghallgató szobában mesélt nevelőapja bűncselekményéről. Nem kétséges, hogy minden gyermek más, máshogyan éli meg a vele történeket, de egy barátságos környezet, egy kötetlen beszélgetés, a színes képek, falak, játékok nagymértékben megkönnyítik a gyermekek és persze az eljáró hatóság tagjainak munkáját is.

⁸⁷A két esetről szintén a büntetőbírókkal készített interjú útján értesültem.

X. Nemzetközi jó gyakorlatok

Ebben a fejezetben azt kívánom bemutatni, hogy egyes országok hogyan próbálják biztosítani a gyermek tanúk fokozott védelmét, tehát hogyan törekszenek gyermekbarátabbá tenni a büntetőeljárást.

A következőkben összefoglalt „eredmények” egy részének már Magyarország is megfelel, de véleményem szerint egyes megközelítések követendő példaként szolgálhatnak.

Az Egyesült Királyság Belügy- és Egészségügyi Minisztériuma „Memorandum of Good Practice” című 1996-ban megjelentetett közös kiadványa a gyermekkorúak videofelvételes kihallgatásáról szól, amelyben a kihallgatás technikáit, módszertanát ismertetik. Ez alapján a kihallgatás előkészítése során figyelembe veszik a gyermek kihallgatáskor várható fizikai-érzelmi állapotát, a nyelvi fejlettségét, vizsgálják, hogy milyen fejlettségi fokon áll a bizalmat és az információ-megosztást illetően.⁸⁸

Az Új-Zélandon bevezetett rendelkezések célja az, hogy csökkentsék a bíróságon tanúskodó gyermekek által elszenvedett traumát. A tanúskodó gyerekeket olyan szakértő közvetítők fogják kikérdezni, akik ismerik a gyerekek szellemi fejlődésének fokozatait, így megfelelően tudnak kérdezni a tárgyalások során a kiskorúaktól. Itt lehetőséget biztosítanak az ügyvédeknek és bíróknak is ahhoz, hogy segítséget kapjanak a kiskorú tanúk kikérdezéséhez. További gyermekbarát rendelkezés, hogy minden 12 év alatti gyermek tanúvallomását megteheti videón, vagy zárt televíziós láncra is. A kiskorúak tanúvallomása előzetes felvételének is egy adott időkereten belül kell megtörténnie, azért, hogy a várakozási idő kevesebb, mint 6 hónapra csökkenjen, tekintettel arra, hogy a gyerekek számára a hosszú várakozás nagy teher.⁸⁹

Az Európa Tanács 2009-ben nemzetközi konferencia keretében vizsgálta, hogy a tagállamok milyen intézkedéseket tesznek az áldozattá vált, illetve a büntetőeljárásban tanúként részt vett kiskorúak védelmében.⁹⁰

⁸⁸Gyermekbarát
<http://gyermekjogikor.wordpress.com/category/uncategorized/> (2014.09.15.) Lásd továbbá:
<http://www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf> (2014.09.15.)

⁸⁹Schneider Kata: Új-Zéland: a kiskorú tanúk védelmének reformja.
<http://www.csagy.hu/jo-gyakorlatok/nemzetkozi/item/250-uj-zeland-a-kiskoru-tanuk-vedelmenek-reformja>
(2014.09.25.)

⁹⁰Gyermekek védelme az európai jogrendszerekben.
<http://www.jogiforum.hu/hirek/20264> (2014.09.25.)

Juan Caros Camp Moreno, a spanyol Igazságügyi Minisztérium államtitkára jó eszköznek tartotta, hogy a nyomozó hatóság és a bíróságok eljárásuk során alkalmazzanak modern technológiákat, például zárt láncú videórendszert, vagy rögzítsék a kiskorúak vallomását videófelvételen a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében.

Tomas Bocek, a Cseh Köztársaság igazságügy miniszterének helyettese elmondta, hogy a cseh bírósági eljárásokban a 15 év alatti gyerekek meghallgatásánál pszichológus vagy pedagógus segítségét veszik igénybe, továbbá speciális szobákat alakítottak ki annak érdekében, hogy a gyerekek számára megfelelő körülményeket teremtsenek az eljárások lefolytatására.

Vincent Macq, a belga Igazságügyi Minisztérium Stratégiai Csoportjának szakértője leszögezte, hogy be kell vonni az egészségügyi és pszichológiai szolgáltatásokat a kiskorú elkövetők és áldozatok részvételével folyó eljárásokba. Elmondása szerint egy 2000 óta hatályos törvény alapján a gyermekek meghallgatására külön helyiségeket állítottak fel, a meghallgatást rögzítik, valamint lehetőséget adnak annak megszakítására a gyermek szükségletei alapján, illetve biztosítják, hogy segítőt vehessen igénybe. A belga jogrendszerben az eljárások teljes tartama alatt a gyerek segítséget kap.

Nurgül Albayrak, a holland Igazságügyi Minisztérium szakértője elmondta, hogy Hollandiában törekednek a meghallgatásra felállított helyiségeket a gyermekek igényeinek megfelelően berendezni, a meghallgatást pedig elektronikus formában rögzíteni annak érdekében, hogy ne kelljen megismételni. A gyermekeket kihallgató rendőrök speciálisan képzettek. A gyermekek pedig – a szülők kívüli – tanácsadó segítségét vehetik igénybe az eljárások során.

XI. De lege ferenda javaslatok és összegzés

Véleményem szerint a gyermek-tanúkra vonatkozó speciális büntető eljárásjogi szabályok, és a gyermekmeghallgató szobák működése kétségtelenül a gyermekek mindenek felett álló érdekét, a gyermekbarát igazságszolgáltatás megteremtését hivatott szolgálni azáltal, hogy kiemelt védelmet biztosít a gyermekeknek, segít abban, hogy a büntetőeljárásban való közreműködés ne egy újabb trauma legyen a bűncselekményt sértettként vagy tanúként átélt gyermek számára, hanem megkönnyítse a történetek feldolgozását, védje a feltörekvő generációt, de egyúttal az eljáró hatóságok munkáját is segítse. Az általam látottak, tapasztaltak egyértelműen alátámasztották ezt a fajta megközelítést.

Szeretnék azonban néhány problémára is rámutatni. A speciális szabályok, a gyermekbarát szobák önmagukban mit sem érnek, ha a gyermeket kihallgató személy nem tudja azt, hogy hogyan is bánjon a gyermekkel, hogyan kérdezze, hogyan szóljon hozzá úgy, hogy a gyermek megnyíljon és az igazságszolgáltatás rendszere ne rémissze meg.

A velem tapasztalatait megosztó büntetőbírók elmondták, hogy e kérdésben kizárólag a megérzéseikre, illetve a gyermekekről szerzett tapasztalataikra tudnak hagyatkozni, ami sok esetben célravezető, de vannak gyerekek, akikkel „nem tudnak mit kezdeni”, nem tudják, hogy hogyan is kellene a gyermekkel kapcsolatba lépni, hiszen ők nem rendelkeznek bizonyos, a gyermekkel kapcsolatos speciális ismeretekkel. Senki nem mondja meg nekik, hogy hogyan hallgassák meg a gyermeket, pedig a megfelelő hangnem megütése még egy felnőtt tanúval sem egyszerű.

E problémát észlelve sokan úgy gondolják, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás még ma is leginkább csak papíron létezik, hiszen nem az a legfontosabb, hogy hol hallgatják meg a gyermeket, hanem hogy hogyan. „Belgiumban például egy asztal és két szék alkotja a gyermekbarát kihallgató szobát, ugyanakkor a kikérdezők speciális felkészítést kapnak. Ez a speciális felkészítés Magyarországon hiányzik,”⁹¹ tehát nincsen útmutató, szakmai protokoll vagy képzési rendszer a gyermekeket kihallgató igazságszolgáltatási szakemberek számára a gyermekek meghallgatásának módszertanáról, a különböző életkorú gyermekek kognitív képességeiről, érzelmi-lelki állapotáról, fejlettségéről.

Álláspontom szerint a gyermekbarát szobák fontosak, hiszen, ahogy korábban is rögzítettem egy gyermekbarát környezet segíti a gyermeket abban, hogy megnyíljon, de éppen ilyen

⁹¹Pálmai Erika: Gyerekek a büntetőeljárásban: Joguk lenne. HVG, 2014. (36. évf.) 16. (1818.) sz. 15-16. o.

fontos lenne az is, hogy a gyermeket kikérdezők megfelelő felkészítést kapjanak, vagy valamilyen formában a gyermek meghallgatásához szükséges információk birtokába juthassanak. Ezt a követelményt javasolnám akár jogszabályi szinten is rögzíteni.

Véleményem szerint ahhoz, hogy még gyermekbarátabbá váljon a büntetőeljárás, számos követelmény egyidejű fennállása kívánatos. Így, többek között:

- a gyermek-tanú kihallgatásakor minden esetben vegyék igénybe a gyermekkihallgató-szobákat,
- ha feltehető, hogy a gyermeknek a gyermekbarát szoba sem segít a feloldódásban, akkor a gyermeket saját környezetében hallgassák meg, tehát a bíró menjen a gyermekhez,
- alkalmazzák gyakrabban a zártcélú távközlő hálózat útján való meghallgatást,
- minden esetben rögzítsék a gyermek meghallgatását, ezáltal elkerülhetővé válik, hogy a gyermeket többször is meg kelljen hallgatni,
- problémát jelenthet a gyermekek számára az eljárások elhúzódás is, így fontos, hogy a gyermek-szereplős eljárások a lehető leghamarabb befejeződjenek,
- a gyermeknek minden esetben adjanak megfelelő felvilágosító tájékoztatást az eljárási jogairól,
- többször vegyenek igénybe az eljárás során pszichológus szakértőt, pedagógust,
- az eljárásokban a gyermek mellett szakértelemmel bíró támogató működjön közre.

A dolgozatomban korábban már rögzítettek ismételtsének elkerülése érdekében zárásképpen a következőket emelném ki:

Véleményem szerint a gyermekek védelmének biztosítása a büntetőeljárás alatt a büntető eljárásjog számára az egyik legfőbb prioritást élvező feladat. Ezt támasztja alá, hogy számos hazai és külföldi jogi dokumentum fókuszál a problémára és az, hogy számos konferencián tárgyalnak az államok a gyermekek büntető eljárásjogi védelmének lehetséges továbblépési irányairól. Hazánk is kiemelt feladatának tekinti a gyermekek védelmét, és keresi az ezt szolgáló büntető eljárásjogi eszközöket, és törekszik azok realizálására. A gyermekmeghallgató szobák kialakításával elindultunk a jó úton és az általam bemutatott problémák ellenére álláspontom szerint abba az irányba haladunk, hogy Ellen Key⁹² híres

⁹² „A XX. század a gyermekek évszázada.”

mondását követve a XX. század után, a XXI. század még inkább a gyermekek évszázada legyen a büntető eljárásjog területén is.

XII. Felhasznált irodalom

Felhasznált jogszabályok, nemzetközi dokumentumok:

A Bizottság Közleménye - Az EU gyermekjogi stratégiája felé COM/2006/0367

Az ENSZ iránymutatása a bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról (ECOSOC Res 2005/20, 2005)

A Gyermekek jogairól szóló Egyezmény (ENSZ Közgyűlés, New York, 1989. november 20.)

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/ EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása – 2010. november 17.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (HL C 326, 2012.10.26.)

Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (97) 13 Of the Committee of Ministers to member states concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence

1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól

32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról

1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről

Felhasznált irodalom:

A Gyermek-központú Igazságszolgáltatás Bírósági Konceptiója
http://www.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermek_kozponttu_birosagrol.pdf (2014.09.15.)

Balogh Jenő - Moravcsik Ernő: A tanúvallomások pszichológiájának tárgyalása. Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. évf. 34. szám 264-267. o.

Bányai - Dredán Dóra: Gyermekkorú áldozat meghallgatásának pszichológiai szempontjai
http://www.bironokegyesulete.hu/tanulmanyok/B__Dredan_Dxx_Gyermek%E1ldozatok_kihallgat%E1sa.doc (2014.09.23.)

Berkes György (szerk.): Büntető-eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2007.

Betty N. Gordon - Lynne Baker - Ward-Peter A. Ornstein: Children's Testimony: A Review of Research on Memory for Past Experiences: Clinical Child and Family Psychology Review, vol. 4. no. 2., 2001.

Bucsi Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész. Családi Jog, 2011. (9. évf.) 3. sz. 10-16. o.

Children's Testimony. In. Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications. NCJ 171666, 1998.

Csehné Varga Gabriella: A tanú kihallgatásának taktikája a nyomozásban. Ügyészségi Értesítő, 1977. évi 4. szám 5-16. o.

Elek Balázs: A pszichológus szakértő egyes alkalmazási lehetőségei a tanúvallomások értékelésében a büntetőeljárásban. Ügyészek Lapja, 2007. (14. évf.) 5. sz. 25-34. o.

Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2011. (59. évf.) 3. sz. 93-111. o.

Goodman – Quas – Batterman – Faunce – Riddlersberger - Kuhn: Children's reactions to and memory for a stressful event Applied Developmental Science 1/1997. 57-75. o.

Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968.

Gyermekbarát büntetőeljárás
<http://gyermekjogikor.wordpress.com/category/uncategorized/> (2014.09.15.)

Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Infojegyzet 2014/4. 2014. április 18.
http://www.parlament.hu/documents/10181/73472/Infojegyzet_2014_4_gyermekbarat_igazsagszolgalatas.pdf/5e9b28d2-df43-492e-bd53-fd8536c4862c (2014. 09.15.)

Gyermekek védelme az európai jogrendszerekben <http://www.jogiforum.hu/hirek/20264>
(2014.09.25.)

Gyermekek központú igazságszolgáltatás – gyermekmeghallgató szobák
<http://www.birosag.hu/media/aktualis/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas-gyermekmeghallgato-szobak> (2014.07.23.)

Gyurkó Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. Kriminológiai tanulmányok, 49. kötet (szerk.: Vókó György) OKRI, Budapest, 2012. 107-117. o.

Halász Erna: Gyermek tanúk: A rajzolás szerepe az emlékezésben. Pszichológia, 2009. (29. évf.) 3. sz. 255-284. o.

Hans Schneickert: Die Zeugenvernehmung im Lichte der Strafprozessreform. Stern: Beiträge zur Psychologie der Aussage folyóiratában első évfolyam 4. füzet

Herczog Mária: Gyermekbántalmazás CompLex Kiadó Budapest. 2007.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp (2014.09.16.)

<http://www.mklu.hu/cgi-bin/index.pl?text=22> (2014.09.15.)

Ibolya Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf> (2014.09.15.)

Kassai Tini: Amikor sír a rajz - Szexuálisan bántalmazott gyermekek rajzai <http://www.life.hu/drlife/20120514-amikor-sir-a-rajz-szexualisan-bantalmazott-gyermekek-rajzai.html> (2014.06. 13.)

Kármán Elemér: A gyermek tanuvallomásának lélektana. Jogtudományi Közlöny, 1912. (47. évf.) 32. sz. 277-279. o.

Kulcsár Gabriella - Pásztor Attila: A gyermek-tanuvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007. (55. évf.) 5. sz. 82-98. o.

Lévay Miklós: A Pekingi Szabályok (Gyermek- és ifjúságvédelem: szöveggyűjtemény) http://www.nyf.hu/fakultas/szocped/segedanyagok/gyv_szoveggyujt.DOC. (2014.09.30.)

Listening to children about justice
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CJ-S-CH%20_2010_%2014%20rev.%20E%205%20oct.%202010.pdf (2014.09.15.)

Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, 2008. (56. évf.) 7-8. sz. 107-117. o.

Meier, Brendd-Dieter: A gyermektanúk jogállása a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992. (39. évf.) 2. sz. 104-110. o.

Nagy Lajos: A gyermek és a fiatal kor jelentősége a tanúvallomások mérlegelésénél. Jogtudományi Közlöny, 1961. (16. évf.) 6. sz. 321-342. o.

Orosházi Józsefné: Pszichológus szakértő a rendőrség munkájában. Belügyi Szemle, 2004/6. szám 20-26. o.

Pálmai Erika: Gyerekek a büntetőeljárásban: joguk lenne. HVG, 2014. (36. évf.) 16. (1818.) sz. 15-16. o.

Rachel Zajac - Julien Gross - Harlene Hayne: Asked and answered: questioning children in the courtroom. Psychiatry, Psychology and Law, vol.10, no. 1 April 2003
http://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/sexual_assault/articles/Zajac-Questioning_children_in_the_courtroom.pdf (2014.09.25.)

Sárik Eszter: A gyermek- és fiatalkori bűnözés napjainkban. Belügyi Szemle, 2001. (49. évf.) 2. sz. 48-60. o.

Schneider Kata: Új-Zéland: a kiskorú tanúk védelmének reformja
<http://www.csagyi.hu/jo-gyakorlatok/nemzetkozi/item/250-uj-zeland-a-kiskoru-tanuk-vedelmenek-reformja> (2014.09.25.)

Szentmiklóssy - Szabó Boglárka: Gondolatok a gyermekkori tanú kihallgatásának befolyásolhatóságáról
http://www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/4_2011/gondolatok_a_gyermekkoru_tanu_kihallgatasanak_befolyasolhatosagarol/ (2014.09.23.)

Szituációs játékokkal és terápiás kutyával csökkentik a traumát
<http://gyermekbarat.kormany.hu/szituacios-jatekokkal-es-terapias-kutyaval-csokkentik-a-traumat> (2014.09.10.)

Varga Ágnes: A tanúvallomás szerepe a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, (2006-2010) 2010. (58. évf.) 3. sz. 84-98. o.

Kézirat lezárva: 2014. november 29.